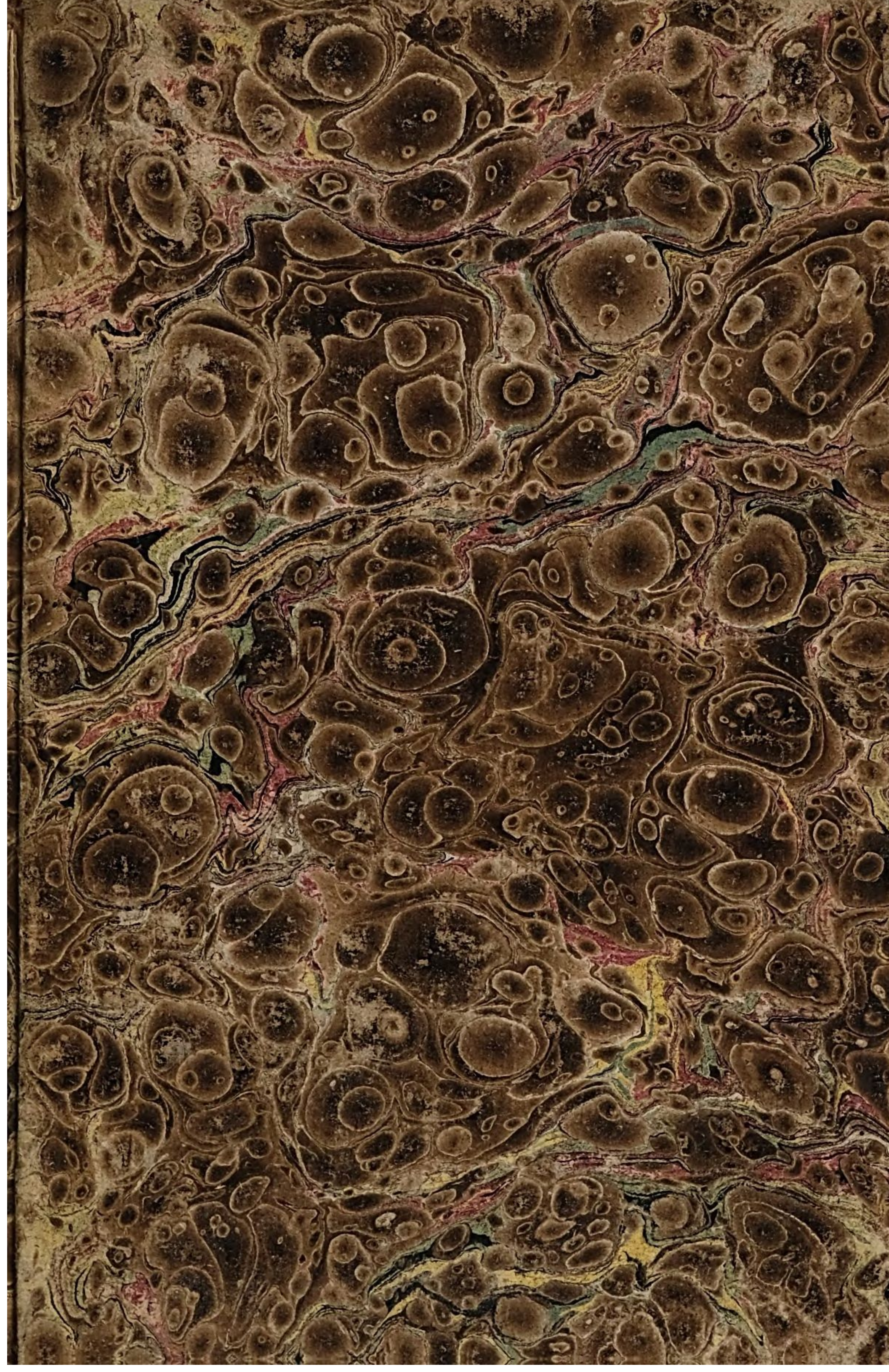

H. L.,
o 136.

J. H.

~~V 375~~

INDEX
QVORVNDAM LIBRORVM
SAECVLO XV
IMPRESSORVM,
QVOS

POSSIDET ALTORFII
CHRISTIANVS GOTLIB
SCHVVARZIVS,
P. P.

concinnatus a J. C. H. et J. P. R.

NORIMBERGA,
Apud JULIUM ARNOLDUM
ENGELBRECHT.

In
OFFICINA ENDTERIANA.

1727.

L. B.

S.

Accipe tantisper tres huius Indicis partes, donec pars quarta & fortasse quinta adhuc accesserit, cum praefatione, locorumque quorundam correctione. Qui libri asterisco praefixo hic signati sunt; hos nondum animadverterat in praestantissimis Angliae, Galliae, & Belgii Bibliothecis V. CL. Michael Maittaire, cum Annales typographorum A. clc lcccxviii ederet.

PARS I INDICIS
 LIBRORVM QVORVNDAM
 PAVLO POST INCVNABVLA
 TYPOGRAPHIAE
 IMPRESSORVM.

1469. **M**arci T. Cic. Libri officiorum,
 Paradoxa, Laelius et Ca-

to maior, itemque uersus duodecim sapien-
 tum positi in Epitaphio M. Tulli Ciceronis. In
 fine hi leguntur uersus :

*Hoc Conradus opus Suueynheym ordine mi-
 ro,*

*Arnoldusque simul pannartz una aede co-
 lendi,*

*Gente theotonica : Romae expediere soda-
 les.*

*Anno Xpi MCCCCLXIX. die uero XXIII. men-
 sis Ianuarii. Rome in domo magnifici uiri
 Petri de Maximo. 4. maj. Maittaire, T. I. An-
 nal. Typograph. p. 64.*

1471. * *Legenda Sanctorum*, Germani-
 ce.

In fine libri : Gedruckt von mir Ginthero
 Zeiner gebohren aus Keutlingen, wonent zu
 Augspurg am Freytag für Symonis und Iu-
 de, als man zalt von der Geburt Cristi Taus-

sendt vierhundert und in dem ein und siebenzigsten Jare. in fol. 1.)

1473. * Das Buch Belial genannt.

Processus iudiciarius Belial intitulatus de Latino in vulgarem stilum mirifice translatus. Quem aereis figuris Johannes Bäm-ler, in Caesarea Vrbe Augustensi feliciter atque dignissime perfecit, anno Domini M. CCCCLXXIII. in die Valentini, &c. fol. cum figuris ligno descriptis.

(Observandum est, in hoc opere, cum literam primam capitalem, tum alias nonnullas capitales, uti uocantur, non manu exaratas pictasque, sed iam ligno descriptas esse.) 2.)

1473. * Ho-

1.) Codex hic conspicuis et eximiis characteribus impressus, figurisque Sanctorum ligno descriptis ornatus est. Eodem anno hic Gyntherius Zeiner de Reutlinga August. Vindel. impressit *speculum vitae humanae*. Maitt. p. 94. Alius Typographus, Johannes Zeiner de Reutlingen, An. 1473. libros impressit Ulmae. Maitt. p. 101. Refragatur adeo hic Codex D. D. Loescheri, qui *Stromat* p. 285. tradidit, iconismos ligneis formis expressos (*Holzschnitte*) in Bibliis Germanicis Augustae post An. 1480. editis primum occurrere, praeter eos, qui separatim prodierint. Sed et hic liber occasionem praebet adhuc disquirendi, an, quod idem D. D. Loescherus tradidit, Antonius Sorgius primus literis Germanicis excuderit libros: De Sorgio vid. infra ad Annum 1483. Titul. *Concilii Constantiensis*.

2.) Vidi et *Processum Belial*, Latine impressum, eumque satis antiquum, sed sine nota temporis, et typographi, In cuius fronte Auctor dicitur Pres-

1473. * *Homiliae beati Gregorii Pa-
pe.*

In fine : *Adeptus est finis ambarum par-
cium omeliarum beatissimi Gregorii Pape ur-
bis Rome , in die sancti Hermetis sub An-
no Domini MCCCCLXXIII. fol.*

1473. * *Soliloquium Augustini , epi-
scopi yponensis , de arra anime.*

*Raptus est finis huius tractatus Augu-
stini de arra anime feria tertia, post festum
Scti Dyonisii A. Domini LXXIII. fol.*

1473. * *Thome Dorniberg de Mem-
mingen compendium Theologice ve-
ritatis. Completum A. Domini Millesimo qua-
dringentesimo septuagesimo tertio , in uigi-
lia sancti Bartholomei. fol. 3.)*

A 3

1474.

*byter Jacobus de Ancharano, Archi-Diaconus et
Canonicus Aduerlanus et Canonicus Appronti-
nus, in Jure Canonico Paduae discipulorum mi-
nimus, &c. In calce libri haec leguntur : Da-
tum Aduerse prope Neapolin , die penultima Mensis
Octobris sexte indictionis , Anno Domini MCCC
LXXVII. Pontificatus sanctissimi in Christo patris
et Domini Urbani, et sacrosancte ac Vniuersalis ec-
clesie Pape Sexti, &c.*

5.) Eundem librum annotauit Dn. Loescherus, *Strom.*
p. 241. Libri huius auctor in Praefat. dicitur Tho-
mas Dorniberg de Memmingen , Decretorum ar-
tiumque liberalium Doctor & Consulatus insignis
ciuitatis Spirensis Aduocatus.

1474.* *M. T. Ciceronis artis Rhetoricae ad Herennium libri.*

Impressus quoque est hic M. T. C. Rhetoricorum novorum ad Herennium liber ultimus Rome per me Vuendellinum de Vuila in artibus Magistrum MCCCCXXIII. fol. 4.)

1474. *Festi Pompeii liber, peroptime Emendatus expletus est ac impressus.*

Johannes de Colonia nec non Johannes Manthem de Gherrezem, qui una fideliter degunt, impressioni dedit Anno à natali Christiano MCCCCXXIII. die XXIII. Decembr. in 4. mai. Maittair. p. 110. 5.)

1475. *Biblia Latina.*

Sub finem V. T. haec uerba leguntur:

Vet. Test. a religiosis uiris ac prudentissimis correctum atque per me Johannem Petrum d' Ferratis Cremonensem Placentie impressum Anno Domini MCCCCXX. quinto, in 4. Characteribus minutis. Maittair. p. 110. 6.)

1476.

4.) Hunc Wendelinum de Wila utique distinctum esse puto a Wendelino de Spira, qui ante et post annum 1474. libros impressit Venetiis. Maitt. T. I. p. 56

5.) Johannes ex Colonia Agrippinensi jam Anno 1471. Venetiis impressit Ciceronem de Finibus. Maitt. p. 90. et alio post anno Vindelino Spirensi associatus legitur, ubi communi opera et impendio Venetiis impresterunt Plautum Maitt. p. 98. at anno 1474. se Johanni Manthem de Gherrezem associauit. Maitt. p. 107.

6.) Illum primum Librum Placentiae impressum indicavit Maitt. p. 110. neque ante hunc uidimus alium librum tam parvis typis exscriptum

1476. * *Dominici de Sancto Semi-
niaco super sexto libro Decretalium prima
pars.*

*Impressa Venetiis per magistrum Jaco-
bum de Rubeis, Gallicum, huius artis peri-
tissimum. Anno MCCCCLXXVI. quarto
idus Septembris. Andrea Vendramino in-
clyto Duce Venetiarum. fol. 7.)*

1477. * *Dominici de Sancto Semi-
niaco super sexto libro decretalium secunda
pars.*

*Venetiis completa feliciter impensis cir-
cumspectorum virorum Johannis de Colonia
et Johannis manthen de Gherrezem, So-
ciorum. XIIII. Cal. Decembr. An. Salutis
Dominice MCCCCIXXVII. fol.*

1477. * *Libellus de uita et moribus
philosophorum et poetarum. Anno
Domini millesimo quadringentesimo septua-
gesimo septimo, pridie Nonas Maii, opu-
sculum (philosophorum uita) insigne ob le-
gen-*

A 4

gen-

7.) Hic Jacobus de Rubeis (s. des Rouges ; s. Ital. de Rosfi) natione Gallus, iam Anno 1474 Vene-
tiis impreslerat Herodotum Halicarnass. Maitt. p.
107. Conf. p. 108. et 109. deinde, n. fallor,
idem Biblia Italica Anno 1475. excudit Pinarolii.
Maitt. p. 110. Eodem anno, Venetiis rursus im-
pressit Virgilium. Maitt. p. 115. Iterum Pine-
rolii Boetium de Consol. excudit. Anno 1479. Maitt.
p. 135. 137.

gentium profectum editum. Antonii Coburgers, civis inclitae Nurnbergensium Urbis industria fabrefactum, fideliterque impressum finit feliciter. fol. 8.)

1477. * *Tractatulus sollemnis de arte et uero modo praedicandi*, ex diuersis sacrorum doctorum scripturis, et principaliter sacratissimi Christiane ecclesie Doctoris, Thome de aquino, ex paruo suo quodam tractatulo recollectus, ubi secundum modum et formam materiae praesentis procedit. Anno Domini MCCCCLXXVII, hic tractatulus est impres. fol.

1477. * *Radicalis attestatio fidei orthodoxe, fundata in rationis naturali lumine de informi philosophorum et Poetarum fide contra Iudeos, gentiles, et infideles ceteros.* Impressum est hoc opus per
Frider.

8.) Videtur hic ipse libellus in Sauberti Append. Histor. Bibl. Norimb. p. 129. falso tribui Laertio. Idem apud eundem, p. 136. dicitur Norimbergae Anno 1479. impressus per Fridericum Creusner, et pag. 168. Das Buch von dem Leben und Sitten der Teutschen Meister. Augspurg 1490. item p. 194. Latine, Anno 1497. Norimb. Ceterum Auctor huius libelli perhibetur Gualterus Buslaeus, Anglus, qui floruit Anno 1347. Quem librum per plagium sibi attribuit Antonius a Sala, Anno 1603. Vid. Placcii Theatr. Anon. et Pseudon. P. II. p. 550.

Frider. Creusner de Nurmberga A. D. Millesimo CCCCLXXVII. fol. 9.)

1478. * *Sancti Thome de Aquino Ordinis praedicatorum, super quarto libro sententiarum opus praecclarum. Venetiis per magistrum Leonardum Vuild de Ratispona Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo octavo die decima octava mensis Martii. fol. 10.)*

1478. *Tertia pars summa Thome. Impresse ductu ac impendio prouidorum uirorum Jo. de Colonia. Jo. que Manthen de Gheretzem sociorum, anno salutis dominice MCCCCLXXVIII. pridie Idus Maii fol. Maitt. p. 130.*

1478. *Senecae opera Moralia, Declamationes, et Epistolae.*

A 5

Im-

9.) *Hic Fridericus Creusner, iam Anno 1473. Berardinum de Festiuitatibus Virgin. impressisse legitur. Maitt. p. 101. Ceterum hic liber a Sauberto, p. 129 uidetur dici Jos. Opitii opusculum de Philosophorum informi fide.*

10.) *Idem Leonardus de Wild Anno 1478. dictus et Leonardus Wild de Ratispona, Venetiis impressit Gothice Biblia Latina. Maitt. p. 129. Credo, ab hoc non distinctum fuisse Leonardum Aurl, qui Eusebium de Praep. Euang. Anno 1473. itidem Venetiis impressit. Maitt. p. 101. Aur enim et Auer, antiquis Germanis Wild dicebatur; hinc et Auer-Ochs, Auer-Hahn, etc. Alius Leonardus, Basileensis, Anno 1477. Venetiis impressit Biblia latina. uid. Catal. Bibliothecae Hohendorfsianae, pag. 1.*

Impressum Tarvisii per Bernardum de Colonia Anno Domini MCCCCLXXVIII. fol. Maitt. p. 133. 11.)

1478. *Petri de Bergomo super omnia opera Thome Aquinatis tabula.*

Impressum finitumque Basilee per me Bernhardum Richelciuem Basilien. Anno 1478. die ueneris, quae fuit quarta mensis Decembris. fol. Maitt. p. 130. 12.)

1479. * *Legendae Sanctorum.*

Hoc opus historie Lombardice Deo opitulante cum legendis in fine annexis est impressus Argentine. Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo nono. fol.

1479. *Alberti Magni Libri de Animalibus.*

Finit feliciter opus Alberti magni, philosophi, de animalibus, et impressum Martue per Paulum Johannis de Butschbach, Alamannum, Maguntinensis Dioces. Sub Anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo nono, die uero duodecima Januarii, regnante ibidem felicissime illustris-

11.) Hic Bernardus de Colonia iam Anno 1477 Tarvisii impressit Junian. Maii de uerborum priscorum proprietate. Maitt. p. 128.

12.) Hunc ymographum primo notat ad Anno 1477 Maitt. p. 84.

strissimo Domino Friderico de Gonzaga, Marchione tertio. in fol. 13.)

1480. *Biblia Latina.*

Anno incarnationis dominice Millesimo quadringentesimo octuagesimo. Maii uero Kl. octauo decimo insigne ueteris nouique testamenti opus cum canonibus euangelistarumque concordantiis. In laudem et gloriam sancte et indiuidue trinitatis intermerate uirginisque Marie impressum. In oppido Nurnbergensium per Antonium Coburger prefati oppidi incolam industria cuius fabrefactum. fol. Maitt. p. 154. 14.)

1480. * *M. T. Cicero de Officiis. Paradoxa : de Amicitia, de senectute, de somnio Scipionis : nec non de essentia mundi. (i. e. de uniuerso Fragn.) ac XII sapientum epitaphiis.*

Libri finiunt qui peroptime emendati impressi sunt Veneciis ductu et expensis per Philippum 15.) quondam Petri Veneti anno ab in-

13.) Apud Maitt. p. 136. nomen huius typographi legitur bis exscriptum : *de Burschbach.*

14.) Koberger iam 1472. Norimbergae impresserat *Antoninum de Virtutibus.* Maitt. pag. 79. et 95. Dn. Loescherus hunc librum refert ad An. 1471. *Strom. p. 149.*

15.) Alias scribitur *Condam* ; unde Maitt. p. 127 uidetur hanc particulam pro nomine proprio habuisse, ubi hic typographus dicitur Anno 1477. impressisse *Heratium Venetiis.* In *Catal. Bibl.*

ab incarnatione d. MCCCCLXXX. d. VIII. Maii. Inclito Venetorum duce Johanne Mozenico imperio. fol.

1480. * *Quarta pars summe domini Antonini, Archiepiscopi Florentini.*

Actum hoc opus Veneciis emendatissimum enucleatiusque castigatum ex inclyta atque famosa officina Domini Nicolai Jenson Gallici Olimpiadibus Dominicis et anno millesimo quadragesimo octoagesimo decimas quartas calendas Maias. fol. 16.)

1480. * *Questiones disputate angelici doctoris sancti Thome Aquinatis, Ordinis praedicatorum, per sacrarum literarum professorem eximium magistrum Theodoricum de Susteren, insignis conuentus Coloniensis eiusdem ordinis regentem profundissimum. Impressum hoc opus dedit uir praestantissimus Nicolaus Jenson Gallicus; florente Rep. prin. Venetorum Joanne Morenigo duce. Anno salutis MCCCCLXXX. Idibus Iuniis. Venetiis feliciter. fol.*

1480. * *Thomae Aquinatis libri contra Gentiles.*

Diui-

Hobend. p. 207. hoc nomen ita legitur scriptum: *Condam petri.*

16.) Hic Nicol. Jenson, natione Gallus, post primos inuentores primus prodiisse, et iam Anno 1461. librum excudisse dicitur, Maitt. p. 36. et 60.

*Diuinum opus errores in omnes genti-
lium atque hereticorum : Christianam fi-
dem suis argumentis impugnantium ; Di-
ui Thome acquinatis Ordinis predicatorum.
Petrus (Albus) Cantianus uenetus:
theologus patauinus : eiusdem professionis
religiosus emendauit castigauitque. Im-
pressum uero dedit , uir prestantissimus Ni-
colaus Fenson Gallicus : florente Re. princ.
Venetorum. Joanne Morengio duce. An-
no salutis. MCCCCLXXX. Idibus Iuniis.
Venetis feliciter. fol.*

(Hic liber iam habet *signaturas* , uti uocantur
a typographis.)

1480. * Eusebii Historie von dem grossen
König Alexander.

Hie endet sich die Hystori Eusebii von dem
grossen König Alexander. Als dye der Hoch-
gelehrt Doctor Johann Hartlieb zu München
durch Lieb des Durchleuchtigen Fürsten , 2c.
Herzog Albrechts in Baiern , saliger Gedächtnis
in teütsch transferiert und beschrieben hat.
Gedruckt und vollennet durch Anthoni Sorgen
in der Kayserlichen Stat Augspurg. Am
Montag nach unsers HErrn Fronleichnamis
Tag. Anno Im LXXX. in 4. mai. cum figu-
ris ligno incisis.

1480. * Historie von den sieben Weisen
Meistern.

Ein End hat die Hystori von den sieben Wei-
sen Meystern. und die hat gedruckt und voll-
endet Anthonius Sorg. in der heyligen Stat
Augo

Mugspurg, am Freitag nächst nach Sant Lau-
renzen, do man zalt nach Cristi Geburt
M. CCCC. LXXX. Jar. in 4. mai. cum figuris
ligno incisis.

1481. * *Baldus super quarto l. Codi-
cis.*

*Lectura Baldi super quarto Codicis dili-
genter correctā atque expolita ductu et im-
pensis singularique ingenio Johannis de
Colonia Nicolai Yenson, sociorumque. no-
nis Februarii, An. 1481. fol.*

1481. * *Baldus super quinto C. summa
cura atque diligentia Johannis de Colo-
nia Nicholai yenson sociorumque im-
pressus. Explicit. 1481. prid. Kl. Februa-
rii. fol.*

1481. * *Apparatus Decretalium In-
nocentii quarti papae.*

*Exactum hoc opus praeclarum impen-
a caractereque iucundissimo optimorum
Johannis de Colonia, Nicolai Yenson,
sociorumque, qui non solum summam cu-
siam adhibuere : ut sint hec suaue quoque
rne uicio, uerum ut laute sint elaborata :
ut cuilibet more poetico et prodesse possint
et oblectare. Curam ac huius rei diligen-
tiam*

tiam adhibuit summus in hac arte uir : magister Johannes de Selgenstat aleman-
nus ; uir non mediocriter obseruandus. Im-
pressum Venetiis An. salut. MCCCCLXXXI.
XV. Junii. fol. 17.)

1481. * Graciani Decretum una cum
apparatu Bartho. Brixien. Michael
Wensler suis consignando armis feliciter
consummauit. Anno Dominice incarnatio-
nis MCCCCLXXXI. XIII. Kl. Septembris.
fol. 18.)

1481. * Scriptum super 4. m. sen-
tentiarum editum a fratre Joanne
Duns : ordinis fratrum minorum docto-
re subtilissimo : ac omnium theologorum
principe : Per excellentissimum sacre theo-
logie doctorem magistrum Thomam Pen-
keth anglicum ordinis heremitarum sancti
Aug. in famosissimo studio patauino ordina-
rie legentem maxima cum diligentia emen-
datum. Impressum Venetiis ope ac impensa
Joan-

17.) Maitt. p. 148. et 170, Joannem dictum Magnum
HERBORT de Siligenstat Alemannum annotauit
denu ad Annum 1483.

18.) Nescio, annon hic sit Michael Wenkler, qui iam
1477. Basil. libros excudit ? Maitt. p. 114. et An.
1486. p. 197. 200.

*Joannis de Colonia: Nicolai Jensen
bociorumque. Curam ac diligentiam adhi-
sit in his summus in hac arte uir magister
Joannes de Selgenstat non mediocriter
observandus. Anno salut. 1481. 13. No-
uembr. 4to.*

1482. Athanasius contra haereticos.

(Latine, interprete Omnibono Leonicensi.)

*Athanasii Opus contra gentiles feli-
citer finit. Impressum Vicentiae a Leo-
nardo basileusi cupidissime et studiosissime.
MCCCCLXXXII. Cal. Februarias. fol.*

(Vid. Maittaire, T. I, p. 165.)

1482. * *Vocabularius theutonicus,
in quo uulgares dictiones ordine alphabeti-
co proponuntur et latini termini ipsas di-
recte significantes sequuntur. impressus Nu-
remberge per Cunradum Zeninger
Anno D. MCCCCLXXXII. 4to.*

1482. * *Hanns Tuchers Reise = Be-
schreibung nach dem gelobten Land. Getruckt
und verbessert zu Nuremberg nach Christi Ge-
burt MCCCC. und in dem LXXXII. Jar
4to.*

1482. * *Vocabularius breuiloquus,
triplici alphabeto diuersis ex auctoribus nec
non corpore utriusque iuris collectus ad lati-
num sermonem capeffendum utilissimus. Im-
pres-*

pressus Basilee. An. Domini MCCCCLXXXII. fol.

1483. *Nonii Marcelli Peripatetici Tiburticensis compendiosa doctrina ad filium de proprietate sermonum. Impressa Brixiae MCCCCLXXXIII. XVII. Jul. fol. Maitt. p. 174.*

1483. *Festus Pompeius. Impressum Brixiae per Boninum de Boninis de Ragusia A. D. MCCCCLXXXIII. XVIII. die Mensis Junii. fol. Maitt. p. 174.*

1483. *M. T. Varronis de lingua latina.*

*Si quisquam tertio loco fragmentis Var-
ronis tantum addiderit, quantum Pompo-
nius primo : deinde Franciscus Rhollandel-
lus Truifanus secundo suo uterque studio ac
diligentia contulit. nimirum M. Varro re-
uiuiscet. Impressum Brixiae per Boninum
de Boniniis de Ragusia et Miniatum
Delfera florentinum socios, anno Christi
MCCCCLXXXIII. die XVI. Junii. fol.
Maitt. p. 174.*

1483. *Q. Horatius Flaccus cum in-
terpret. Christophori Landini Florent.*

*Impressum Venetiis per Joannem de For-
liuio*

liuio et socios. A. Salutis MCCCCLXXXIII.
fol. Maitt. p. 173.

1483. * *Codex, a plerisque prosodia
ceteris uero Catholicon nuncupatus, a
fratre Januensi sancti Dominici professio-
nis e multorum fide dignorum autoribus
non minus et suo studio insimul laboriose col-
lectus; et Dominici gregis curam gerenti-
bus non modo utilis, uerum etiam per neces-
sarius; multarum namque theologicarum phi-
losophicarumque (condonatis etiam princi-
palioribus) questionum nodos soluit studio-
se admodum haut immerito uisus. Impen-
sis Anthonii Koburger Nurenberge est con-
summatus. Anno Christiane Salutis. Mil-
lesimo quadringentesimo octuagesimo tercio,
duodecimo Calendas Marcias. fol. 19.)*

1483. * *Ein gaistlicher spiegel der armen
sündigen sele. Begriffen mit sibem Capitel auf
jeglichen tag der Wochen aines zu lesen und
betrachten. Getruckt von Cunrad Dincsmut
zu Ulm. Anno MCCCCLXXXIII. an dem
fünfften Tags des Mayens. 8. mai. 20.)*

1483. *Bibliagermanica.*

Diß durchleuchtigist Werck der ganzen heyligen

19.) *Simile exemplar possidet Dn. D. Loescherus,
Strom. p. 245.*

20.) *Hunc typographum Maittaire non annotauit.
Conf. infra ad Annum 1486.*

ligen Geschrift genant dy Bibel für all and' vorgeedrucket teutsch Biblen. lauterer clarer und warer nach rechter gemeynen teutsch mit hohen und grossem vleyß gegen dem lateynischen text gerechtvertigt und schidlich punctirt mit uberschriften bey dem meysten theil der capitel und psalm, iren innhalt und ursach anzeigende. Und mit schönen figuren dy Historien be- deutende. Getruckt durch Anthonium Cobur- ger in der löblichen Keyserlichen reichstet Murnberg, nach der Geburt Cristi vierzehnen hundert und in dem drey und achtzigsten Jar am Montag nach invocavit. 2. Tom. fol. cum figuris CIX. ligno descriptis pictisque. Maitt. p. 170.

1483. * *Concilium Constantiense.*
Germanice.

Sie endet sich das Concilium - Buch geschehen zu Costenz, darinn man vindet wie die Herren Geystlich und Weltlich eingeritten seind. und mit wie vil personen. Auch ihr Wappen gemalet. und wie abgeschieden seynd. Auch die Sachen die darinne geschehen seynd hübsch und gerecht. Gedruckt und volendt in der Keiserlichen statt Augspurg von Anthoni Sorg am aufftermontag nach Egidio do man zalt nach Christi Geburt MCCCC. und in dem LXXXIII. Jare. fol. cum figuris ligno incis. 21.)

B 2

1483.

21.) Hic typographus primo annotatur a Maitt. ad A 1477. p. 122.

1483. * Liber I. defensionum theologie diui Doctoris Thome de Aquino, in primo sententiarum editus per eximium ueritatis schole professorem fratrem Joannem Capreoli tholosanum ordinis praedicatorum anno Domini millesimo quadringentesimo nono quo legit sententias Parisiis. Impressus Venetiis per Octavianum Scotum Modoetensem 22.) anno salutifere incarnationis MCCCCLXXXIII. fol.

1483. * Liber II. defensionum theologie. &c. fol.

1483. * Liber III. defensionum theologie. &c. fol.

1484. * Liber quartus defensionum theologie diui Doctoris Thome de Aquino in quarto sententiarum editus per eximium ueritatis Schole professorem fratrem Joannem Capreoli tholosanum, ordinis praedicatorum, anno Domini millesimo quadringentesimo trigesimo secundo. -- (Feliciter explicit) Impressus Venetiis per Octavianum Scotum Modoetensem anno salutifere incarnationis MCCCCLXXXIII. fol.

1484. Biblia latina. Exactum est inclyta

*clyta in urbe Venetiarum Sacrosanctum
bibliae uolumen integerrimis expolitisque
litterarum caracteribus. Magistri Joann-
nis dicti magni Herbort de Selgenstat
alemanni : qui, salua oium pace ausim il-
lud affirmare : ceteros facile omnes hac
tempestate supereminet. Olympiadibus Do-
minicis Anno uero MCCCCLXXXIII.
pridie Calendas Maii. 4to. Maitt. p. 174.*

1484. *Rationale diuinorum offi-
ciorum Guilhelmi minatensis Episco-
pi. - - . Impressum Argentine anno Domini
MCCCCLXXXIII. fol. Maitt. p. 175.*

1484. * Die vier und zwanzig guldene
Harpffen:

Dye mit Fleiß aus der heiligen Geschrift
und der Alt-Väter Büch durch eynen hochge-
lehrten Doctor Bruder Johannsen Nieder,
Prediger Ordens zu Nürnberg also geprediget,
und durch pet und liebe ersammer burgerin das
selbst in ein teutsch Büch ordentlich zusammen
geschrieben seind.

Sie endet sich das löblich und nützlich Buch
die vier und zweinzig guldin Harpffen, Ge-
truckt und vollendet in der Keyserlichen stat
Augsburg von Anthonio Sorg, an nächsten
Montag nach unsers HErrn Fronleichnam-
Tag, da man zalt nach Christi Geburt
B 3 MCCCC.

MCCCC. und in dem LXXXIII. Jahre. fol. 23.)

1484. * Das Buch Ovidii von der Liebe zu erwerben, auch die Liebe zu verschmehen. Als Doctor Hartlieb von latin zu tütsch bracht hat.

Getruckt und vollendet zu Straßburg von Martino Schorten nach Christus Geburt MCCCCLXXXIII. Jar. Uf Zinstag nach Sant Hertrutentag aber nit darum daß vollbracht werd schand und übel, sunder vermitteln werd. Wann nit böß ist böß künden, aber böß zu vollbringen. Dann unwissend übel mag nit vermitteln werden.

1484. * *Martyrologium* der Heiligen nach dem Kalender. Getruckt zu Straßburg Johannes Pruß An. domini MCCCCLXXXIII. fol. 24.)

1484. * *Postilla Symonis de Cremona super euangelis et epistolis omnium dominicarum.* Impress. in Reutlingen die vicesima sexta Maii Anni Millesimi quadringentesimi octuagesimi quarti. fol. 25.)

1484.

23.) Plures literae capitales huius libri sunt ligno descriptae, et folia numeris superne insignita: quanquam Dn. D. Loescherus tradat, primum Aldum numeris paginas signasse ab An. 1496.

24.) Primum, ut putauit, librum à Johanne Pruss, *Melberi Variloquum* Argent. 1488. impressum uidit Maitt. p. 209.

25.) Eundem librum annot. Loescherus Strom. pag. 246.

1484. * *Sermones de tempore simul et de Sanctis ac de communi Sanctorum Ventura Bona* docentis seraphici doctoris. *Sancti Bona Venture sacrosancte Ecclesie Romane Cardinalis reuerendissimi a sanctissimo nostro Sixto huius nominis quarto canonisati in praesentia Domini gratiosi Comitis Eberhardi Senioris de Wirtenberg Sabato in albis Anni millesimi quadringentesimi octuagesimi secundi.*

Completi in Reutlingen autumnii tempore anno Domini MCCCCLXXIII. fol.

1484. * *Die Reformation der Statutt und Geseze der Stadt Nürnberg. - - Getruckt durch Anthonien Koberger und vollendet an dem heiligen Pfingst-Abend. Nach der Geburt Christi Tausend vier hundert und in dem vier und achtzigsten Jare. fol.*

1485. * *Die guldin Bulle und Künigliche reformation. Getruckt zu Straßburg Johannes Prüss Anno Domini MCCCCLXXV. fol.*

1485. * *Lombardica historia, que a plerisque Aurea legenda sanctorum appellatur.*

(Hunc titulum ipse liber in prima eaque separata, pagina prae se fert.)

Explicit legenda lombardica Jacobi de Voragine Ordinis predicatorum episcopi

Januensis. Impressa Argentine. Anno Domini MCCCCLXXXV. finita in die S. Floriani. Cuius legenda reperitur in additionibus huius voluminis, in legenda CXC. Sequuntur additiones. &c. fol.

1485. * *Francisci Philelfi Epistolarum libri.*

Impressum Brixiae per Jacobum Britannicum Brixianum MCCCCLXXXV. fol.

1485. * *Consilia et allegationes Ludouici Romani.*

Expliciunt consilia et allegationes CL.V.D. Ludouici Pontani de Roma. Impressa Papie per Franciscum Gyrardengum. Anno Domini MCCCCLXXXV. die V. Martii. fol. 26.)

1485. * *Epistolae Karoli. Impressum Anno Domini MCCCCLXXXV. 4to.*

1485. * *Domitii Calderini Veronensis Commentarii in Ouidii Epistolas Heroïdum. Venetiis per Baptistam de Tortis, die XVI. Martii MCCCCLXXXV. fol. 27.)*

1486.

26.) Maitt. p. 211. primum hunc Typographum annotauit ad annum 1489, ubi ait, *Fr. Baptistae Tromalam, Ord. Min. Rosella casuum, imprellam esse eo anno Papiae, per Joannem Antonium de Birretis, et Franciscum de Gyrardonghis.*

27.) Hunc typographum ad A. 1481. primo annotauit Maitt. p. 163.

1486. * *Inuictissimi rutilantis ingenii Justiniani, Imperatoris semper Augusti, Reipublicae ueritatis et iustitiae amatoris et defensoris, imperialia statuta, iurium cardines pandentia, expensis, labore ualido peruigiliq[ue] solertia spectabilis uiri Anthonii Koberger, incolae et ciuis Nurembergensis, climatis Alemannici, his ereis litteris exarata, elaborata, in finemque redacta, termino consalubri clauduntur. Anno legis gratiae MCCCCLXXXVI. Indictione III. VI. Kal. Jan. fol.*

1486. * *Aeneae Syluii epistolae familiares ad diuersos. Impensis Anthonii Koberger, Nuremberge impressae. Fin. XVI. Kl. Augusti. Anno Salutis Christiane MCCCCLXXXVI. 4to.*

1486. * *Opus ruralium commodorum Petri de Crescentiis. Impressum Argentine, Anno domini MCCCCLXXXVI. finitum quinta feria ante festum Sancti Gregor. fol.*

1486. * *Decretorum et Decretalium Sexti et Clementinarum perutile breuiarium cum tabula per alphabetum per M. Paullum Florentinum. Impressum Memmingen per Albertum Kune*

de Duderstadt Anno salutis 1486. fol. 28.)

1486. * *Lombardica Historia*, que a plerisque *Aurea legenda Sanctorum* appellatur. --. Expliciunt quorundam Sanctorum legendae adiuncte post Lombardicam historiam. Impresse Argentine anno Domini MCCCCLXXXVI. fol.

1486. * Ein maisterliche und wolgesetzte Comedie zu lesen und zu hören lustig und kurzweilig, die der hochgelert und groß Maister und Poet Therencius gar subtile mit grosser Kunst und hohen Floss gesetzt hat, darin man lernet die genennet, eigenschafft und sitten der Menschen des gemainen Volcks erkennen. Darum ein yeder so durch lesen oder hören des Wissen empfachet, sich desterbas vor aller Betrügnuß der bösen Menschen mag hütten und wissen zu bewaren. Diese Comedia hat Hanns Nythart zu Ulm lassen drucken den Cunrad Dincsmut. Nach Christs Geburt MCCCCLXXXVI. Jar. fol. (additis figuris ligno incis.)

1486. *Lucanus*, cum Omniboni Vincentini commentariis. Impressum Brixiae per Jacobum Britannicum, Brixianum. MCCCCLXXXVI. fol. Maitt. p. 200.

1486.

28.) Huius typographi nomen haud rescivit Maitt. p. 187.

1486. *Juuenalis, cum commentariis Georgii Vallae Placentini. --. Finis in Decio Junio Juvenale Aquinate Commentarii Domini Georgii Vallae placentini Impressi Venetiis per Magistrum Antonium de Strata Cremonensem Anno Domini MCCCCLXXXVI. d. VIII. Nouembr. fol. Maitt. p. 199.*

1487. * *M. T. Ciceronis libri Rhetoricorum.*

Impressum Venetiis per Marinum Saracenum MCCCCLXXXVII. fol.

1487. *M. T. Ciceronis Epistolae ad familiares cum commentario Hubertini Clerici Crescentinatis. Impressum est hoc opus Venetiis per Magistrum Andream Catharensensem. MCCCCLXXXVII. d. XVIII. mensis Junii. fol. Maitt. p. 203. 29.)*

1487. *Opusculum Sermonum, thesaurus nouus haud immerito intitulatum, de Sanctis per totius anni curriculum sacris dogmatibus peroratum. Expens. Anthonii Koberger imperial. ciuitatis Nurenbergens. incole*

29) *Andreas Jacobi Katharensis Venetiis Anno 1476. impressit Diodorum Siculum. Catal. Bibl. Hohendorf. p. 99. It. Andreas Catharensis Venetiis Anno 1478. impressit Ciceronis opus de Oratore. Ibid. p. 207.*

*incole perlucide exaratum. Anno salutis
MCCCCLXXVII. finem clausit K. Kal.
Marcii. fol.*

1488. * *Fasciculus temporum omnes
antiquorum cronicas complectens.*

*Impressum Argentine per Johannem Pryss.
Anno Domini MCCCCLXXVIII. fol.*

1488. * *Postilla Guillelmi super epi-
stolas et euangelia de tempore et sanctis et
pro defunctis.*

*Impressa Argentine Anno Domini
MCCCCLXXVIII. finita sexta feria post fe-
stum circumcisionis Domini. fol.*

1488 * *Laurentii Vallengis elegan-
tiarum linguae latinae libri.*

*Quo tibi debebit semper studiosa iuven-
tus,*

Campani Antoni gloria magna soli.

*Namque tua impensa totum uulgatur in
orbem,*

*Vallengis : notus quam fuit ante ma-
gis.*

*Venetis per Bartholomeum de Zanis de
Portesio. Anno incarnationis Domin.
MCCCCLXXVIII. fol.*

1488. * *Liber sententiarum magistri
Petri Lombardi, cum conclusionibus
magistri Henrici Gorichem, Sacrarum
litte-*

litterarum interpretis eximii. Ac subtilissimis Sancti Thome problematibus ad studentium exercitationem. Facilioremque in eius ipsius scriptis materialium inuentionem, cuius librorum seriatim annotatis. Additis insuper quibusdam articulis in certis facultatibus erroneis et in fide catholica suspectis. Parisius doctrinaliter et auctoritative in catholicis tractatoribus condemnatis.

Explicit. Impensis atque singulari opera Nicolai Keslers ciuis Basileensis ad honorem sancte et indiuidue trinitatis ac fidei catholice augmentum et tuitionem quam diligentissime impressus. Anno incarnationis Domini post millesimum quaterque centesimum octogesimo octauo, decimo uero Kalend. mens. Octobr. fol. 30.)

1489. * Thomas de Kempis et Magistri Joh. Gerson tractatus de meditatione cordis.

Argentite impressus Anno Domini MCCCCLXXIX. 8uo.

1489. * Modus et ordo docendi et discendi Guarini baptiste. Impresse Heydelberge per Henricum Knoblochzer impressorie artis magistrum. Anno salutis nostre Mil-
ge per

30.) Nicol. Keslerum primo ad Anno 1486. annotauit Matt. p. 197. nescio, unde idem tradat, Keslerum impressit Anno 1486.

lesimo quadringentesimo octogesimo nono.
4to. 31.)

1489. * *Boetius de disciplina Scholarium cum notabili commento. In alma universitate Colon. impressus in domo Henrici Quenteliuxta summum. Anno incarnationis dominice MCCCCLXXXIX. 4to.*

1489. * Ein hübsche Histori von Lucretia von den zwey liebhabenden Menschen. Getruckt und vollendet in der Keyserlichen stat Augspurg von Anthonio Sorg am Alstermontag in der ersten vast Wochen, do man zalt von Christi unsers lieben Herren Geburt tausent vier hundert und in dem neun und achzigisten jare. Almen. 4to.

1589. *Sermones Thesauri noui de tempore.*

Impressum Argentine per Martinum Flach. Anno Domini MCCCCLXXXIX. fol. Maitt. p. 211.

1489. * *Aurelii Augustini opuscula lurima.*

*Auxelii Augustini Hipponensis ac doctoris ecclesiae sanctissimi pariter et perspicacissimi : plurimorum opusculorum nec non uitae eius a Possidonio conscriptae : impensis et opera Martini Flach Argentinae accuratissime impressorum finis anno a
nati-*

natiuitate Saluat. nostri MCCCCLXXXIX. fol.

1489. * *Fratri Francisci Maronis, ordinis minorum: Sacrarum literarum interpretis: theologicæque ueritatis professoris eximii, primum sententiarum scriptum. Impressum Basilee per Nicolaum Kesler. Anno salutis MCCCCLXXXIX. XVIII. Cl. Nouembris, fol.*

1489. *Auli Gellii Noctium Atticarum Commentarius. Venetiis per Bernardinum de choris de Cremona: et Sermonem de Lucro. MCCCCLXXXIX. die 13. Augusti. fol. Maitt. p. 213.*

1489. * *Prima pars Operum Magistri Johannis de Gerson, sacrarum litterarum Doctoris resolutissimi, Christianissimi, complectens tractatus fidem ac pietatem ecclesiasticam concernentes, finit feliciter, anno Dominatiu. mens. uero Dec. X. Hal.*

Secunda pars, continens opuscula ad mores accommodata. Explicit feliciter. Anno salutis MCCCCLXXXIX. Quinto Nov. Aug.

Tertia pars, quæ contemplatiuæ uitæ præcepta tradentes tractatus continet. Finiunt opera Cancellarii Parisiensis. Anno Dom. MCCCCLXXXIX. XII. Kal. mens. Nouembr. in 4. 32.)

1489. * *Excellentissimi sacre theologie Doctoris*

32.) Vid. *Act. erud. Lips* Anno 1706. p. 209 ubi legimus, hanc editionem produisse Argentorati.

Etoris sancti *Thome de Aquino* ordinis praedicatorum prima pars : *Summa cum diligentia Venetiis impressa per Antonium de Strata de Cremona anno ab incarnatione MCCCCLXXXIX. die 24. Dec. fol.*

1490. *S. Augustinus de ciuitate Dei*, cum notis Nicol. de Triueth.

Hoc opus exactum diuina arte Joannis, Amerbacensis : lector ubique legas, Inuenis in textu glossis seu margine mirum, Quo merito gaudet urbs Basilea decus. Anno salutiferi uirginalis partus nonagesimo supra millesimum quaterque centesimum. fol. Maitt. p. 215.

1490. * *Lombardica historia*, que a plerisque *Aurea legenda* sanctorum appellatur. *Expliciunt quorundam sanctorum legende adiuncte post Lombardicam historiam. Impresse Argentine Anno Dom. MCCCCXC. fol.*

1490. * Cento nouelle. Das seynd die hundert neuen Fabeln oder Historien, so die gesaget seynd worden zu einer pestilenczischen Zeiten. Getruckt und vollendet in der Keiserlichen stat Augspurg von Anthonio Sorg an den nächsten montag nach Galli. Nach Cristi Geburt tausend vier hundert und in dem neunzigsten Jar. fol. (cum figuris ligno incisis.)

FINIS PARTIS PRIMAE

Indicis Librorum quorundam Saeculo XV impressorum.

PARS II INDICIS
LIBRORVM QVORVNDAM
PAVLLO POST INCVNABVLA
TYPOGRAPHIAE
IMPRESSORVM,
QVOS

POSSIDET ALTORFII
CHRISTIANVS GOTL. SCHVVARZIVS,
PROF. PVBL.

1471. *Valerius Maximus.* fol.

Titulus praefationis typis rubris ornatus sic legitur:
*Valerii Maximi, Romane urbis iuris peritissi-
mi, in librum factorum et dictorum memora-
bilium ad Tiberium Cesarem Praefatio incipit.*

Sic et finis libri typis rubris exscriptus est:
*Presens Valerii Maximi opus praeclarissi-
mum in nobili urbe Moguntina Rheni, termi-
natum, anno M. CCCC. LXXI. XVIII. Kalen-
dis Iulii! per egregium Petrum Schoyffer
de Gernsheim artis impressorie magrm. feli-
citer est consummatum. (†)*

C

Sub.

(†) Princeps editio. Vid. Maittaire, T. I. *Annal.*
Typogr. pag. 91.

Subiuncta sunt Iohannis Fust et Petri Schoefferi, primorum typographiae inuentorum, insignia, in ueteri exemplari, non atro, sed rubro, colore descripta:

* 1480. *Vocabularius*, secundum ordinem Alphabeti, ita, quod latinum precedat, et theutunicum subiungatur.

In praefatione haec uerba mirifica leguntur: *Quem uocabularium quilibet fidelis, qui potest, meliorare tenetur, ut uitam eternam possideat: que promittitur elucidantibus sapientiam. Sicut scriptum est in libro sapientie VIII capitulo. Qui elucidant me, uitam eternam habebunt. Amen.*

In fine: *Etsi huiuscemodi uocabularii opusculum tempora ante quam plura impressoria arte diuulgatum pluribusque sit communicatum. Verum q, itidem si diligenter inspicatur innumeris fere in locis cernitur diminutum. idcirco ad utilitatem in Latinitatis copia proficere cupientium per Conradum Zeninger Nurmbergensem ciuem. correctione possibili preuia impressum. Anno Domini*

Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo. Sabbato ante natiuitatis Christi feliciter est consummatum. etc. 4.

** 1482. Praeclarissimus liber elementorum Euclidis perspicatissimi in artem Geometrie incipit quam felicissime.*

In fine : Opus elementorum Euclidis megarensis in Geometriam artem. In id quoque Campani perspicacissimi Commentationes finiunt. Erhardus Ratdolt Augustensis impressor solertissimus Venetiis impressit. Anno salutis M. CCCC. LXXXII. octauis Calendis Iun. Lector uale. (†). fol.

** 1489. Biblia (Latina.) fol.*

Sub finem, ante Indices :

*Fontibus ex Grecis Hebraeorum quoque libris
Emendata satis et decorata simul.*

Biblia sum p̄ns. Superos ego testor et astra.

Est impressa nec in orbe mihi similis.

*Singula queq; loca cum concordantibus extant,
Orthographia simul quam bene pressa manet.*

M. CCCC. LXXXIX.

*1489. Summa astrologiae iudicialis
de accidentibus mundi, quae Anglicana
C 2 vulgo*

(†) Opus nitide impressum, et literis capitalibus ligno descriptis, itemque figuris mathematicis in margine, ornatum.

vulgo nuncupatur Iohannis Eschuidi, viri Anglici, peritissimi scientiae Astrologiae foedici sidere inchoat.

In fine : Opera et cura diligenti, qua fieri potuit, Iohannis Lucilii Sanctiter (sub initium Libri uocatur Santritter) † Helbronensis Germani. Impensis quoque non minimis Generosi viri, Francisci Bolani, eloquentissimi olim viri Candiani, patritii ueneti. Anno salutis 1489. nonis Iulii impressione completum est Venetiis. fol.

1490. Albumeron, Auenzoar, et Auerroys. Impressi Venetiis, per Ioannem de Forliuio et Gregorium, fratres. Anno salutis MCCCCLXXX. fol. Maitt. p. 216.

** 1490. Mesure, cum additionibus Francisci de Pedemontium, et additionibus Petri de Apono, et cum commento Dini super Canon. generales. Et cum commento Christophori de honestis super antidotarium Mesue. Platearius super antidotarium Nicolai et Saladinus, de componendis medicinis. Impressa in inclyta ciuitate*

† Idem typographus, cum Francisco Theodoro, Herbipolitano, A. 1480 Venetiis impressit Francisci Nigri Grammaticam Latinam, et ibi dicitur Lucilius Santreiter de Fonte Salutis. Vid. Maittaire *Annal. Typogr.* T. I, p. 158.

uitate Venetiis per Pellegrinum de Pasqualibus. Bononiens. MCCCCLXXX. fol. (†)

* 1491. Philosophie naturalis Compendium, (auctore Iohanne Peyligk, Czizensi, artium liberalium Magistro.)

Impressum est opus istud in insigni oppido Liptzensi, opera et solertia Melchiar Lotter, anno salutifere incarnationis millesimo quadringentesimo nonagesimo nono pridie Idus Septembris. fol.

* 1491. Summa secunda huius Grabadin incipit in qua distinguuntur medicine appropriate egritudinibus singulorum membrorum.

Hic finitur Mesue cum Mundino super canonibus generalibus Christofaro super Antidotario. Ac Petrus Apponensis et Franciscus de Pedemontium cum Nicolao commentato per platearium et seruitore ac cum Saladino sigillante dictum volumen. Quae omnia uisa et correctae fuere per clarissimum phisicum D. Magistrum Paulum de Vareschis patavinum Medicum in alma Vrbe Venetiarum famosum et impressa

C 3

(†) Iam 1485 libros impressit. Maitt. p. 149. et dicitur alibi Peregrinus de Pasqualibus.

impressa Venetiis per Pelegrinum de Pasqualibus de Bononia sub anno Dni 1491. fol.

* 1491. *De conseruatione Sanitatis Antonius Gazius. Impressum Venetiis per Ioannem de forliuio et Gregorium, fratres. Anno salutis MCCCCLXXXI. fol.*

1491. *Persius, cum comment. Io. Britannici.*

Impressum Venetiis per Bernardinum Benalium Bergomensensem et Matheum Capcasam Parmensem. anno natiu. Dom. MCCCCLXXXI. d. III. Aug. fol. Maitt. p. 310.

1491. *Titus Liuius, cum Sabellici annotationibus.*

Impressum Venetiis MCCCCLXXXI. fol. Maitt. p. 309.

1491. *Publii Virgilii Maronis opera: cum Seruii Mauri Honorati grammatici: Aelii Donati: Christophori Landini: atque Domitii Calderini Commentariis: impensis atque diligentiori cura Lazari de Sauiliano impressa Venetiis: Anno natalis Domini MCCCCLXXXI. tertio Nonas Ianuarii.*

Additur Maphei Veggei Laudensis Poetae clarissimi Liber XIII. ad XII. Aeneidos libros

et

et Commentarii Domitii Calderini Veronensis in Publ. Virg. Maron. Elegiam in Maecenatis obitu, in culicem, in diras, in Aethnam, una cum commentario Anonymi in Cirim ad Messalam, et catalecto Virg. Mar. fol. Maitt. p. 310.

* 1491. *Liber Statutorum Synodaliū Babenberg.*

Anno Dni MCCCCXCI. Mens. Maii XII. Kal. Iunii impressus finit feliciter. fol. (†)

1491. *Guido Bonatus de forliuio, Decem continens tractatus Astronomie.*

*Liber Astronomicus Guidonis bonati de forliuio explicit feliciter. Magistri Iohannis Angeli uiri peritissimi diligenti correctione. Erhardique Ratdolt uiri solertis: eximia industria et mira imprimendi arte: qua nuper Veneciis: nunc Auguste Vindelicorum excellit nominatissimus. Septimo Kal. Aprilis MCCCCLXXXI. 4to. cum figuris ligno incisis. (††) C 4 * 1491.*

(†) Videtur error admissus esse in numero annorum impressionis; cum sub finem istorum Statutorum haec legantur uerba: *Data in ciuitate nostra Bambergensi, anno a natiuitate Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo nono. etc.* Quamquam & iste numerus T. I Script. Bamberg. p. 1271, minus accurate sit exscriptus.

(††) Hic typograpus cum apud Venetos arte imprimendi ultra decennium excelluisset, in patriam suam Augustam reuertit A. 1488. Maitt. p. 187.

* 1491. Der Schatzbehälter oder schrein der waren reichthümer des heyls und ewiger seeligkeit genannt. Zu lob und ere dem christlichen und göttlichen Namen mit grossen vleiß auß den schriftten zusammen gelesen u. aufgerichtet. Und durch den Erbern und Aichtpern Anthonien Koberger yn der Keyserlichen Reichsstat Nürnberg. Nach der Geburt Christi vierzehenhundert u. in dem eyn u. neunzigsten iar gedruckt. (Habet hic liber figuras XC ligno non nimis rudi arte descriptas.) fol.

* 1491. *Summa angelica de casibus conscientie per fratrem Angelum de Clauasio compilata: maxima cum diligentia reuisa: et fideli studio emendata: sicut ipsum opus per se satis attestabitur.*

Argentine impressa per Martinum flach inibi conciuem Anno Dni MCCCCXCI. quinta feria post Andree. fol.

* 1491. *Celebratissimi patris Domini Bonaventure ordinis minorum Apostolicae sedis Cardinalis et sublimitatis theologici interpretis eximii perlustratio in arcana terciæ et quarti libri sententiarum. Impressa Nuremberge A. MCCCCXCI. fol. (†)*

1492.

(†) Annotauit et D. Loescherus, Strom. pag. 250.

1492. *Epistolarum Sancti Ambrosii episcopi Mediolanensis elegantissimum Opus in urbe Basiliensium per Magistrum Iohannem de Amerbach impressum. Anno salutiferi uirginalis partus nonagesimo secundo supra millesimum quaterque centesimum. fol. Maitt. pag. 312.*

1492. *Libri Ambrosii de fide ad Gratian. de Spiritu Sto. et cetera. itemque eiusdem sermones. Basileae per Magistrum Iohannem de Amerbach. Anno salutiferi uirginalis partus nonagesimo secundo supra millesimum quaterque centesimum. fol. Maitt. pag. 312.*

* 1492. *Supplementum Chronicarum. Impressum Venetiis per Magistrum Bernardinum Ricium de Nouaria, anno a natiuitate Dni MCCCCLXXXII. fol. cum figuris ligno incisis. (†)*

* 1492. *Resolutorium dubiorum circa celebrationem missarum occurrentium: per uenerabilem patrem Dnm Iohannem de Lapide, doctorem Theologum parisiensem.*

C 5

sem.

(†) De hoc Bernhardino Rizio de Nouaria vid. Maitt. ad A. 1490. p. 193. item ad A. 1484. p. 149. Possidet hunc librum et Dn. Loescherus, Strom. pag. 251.

sem. per Iohannem Froben de hammelburg. Basilee impressi ad laudem Dei. finis. Anno natiuitatis Iesu Christi MCCCCXCII. 8vo. (†)

* 1492. *Lectura excellentissimi iuris utriusque monarce, famosissimi Domini Angelii de Aretio: super prima parte institutionum una cum figurationibus casuum ad unumquemque §. nec non cum continuationibus ad unamquamque rubricam: suis in locis positis secundum ordines consuetos, factis et compositis per famosissimum facile iuristarum principem Dnm Franciscum de Aretio. Impressa Venetiis arte et industria Andree Thoresani de Asula. Anno ab incarnatione Domini MCCCCLXXXII. IX. Cal. Martii fol. (††)*

* 1492. *Opus de tempore et de Sanctis, cum promptuario exemplorum atque tabulis suis collectum per uenerabilem et deuotum Iohannem Heroldt, sancti Dominici sectatorem professum. Impressum Nurnberge anno a Xpi natali nonagesimo secundo supra millesimum quaterque centesimum. fol.*

1492.

(†) Annot. et D. Loefcherus, Strom. p. 251.

(††) De Toresano vid. Maitt. p. 147. ad A. 1480.

1492. *Publii Virgilii Maronis opera: cum Servii Mauri Honorati grammatici: Aelii Donati: Christophori Landini: atque Domitii Calderini: Commentariis: Nurnberge impressa impensis Anthonii Koberger Anno Xpi MCCCCXCII. fol. in duplo. Maitt. p. 315.*

1492. *Syllus (Silius) Italicus, cum commentariis Petri Marfi. Venetiis, opera ingenioque Boneti Locatelli. Instinctu vero ac sumtibus Nobilis viri Octaviani Scoti Modoetiensis Anno salutiferæ incarnationis nonagesimo secundo supra Millesimum ac quadringentesimum. quinto decimo Kalendas iunias. fol. Maitt. p. 316.*

* 1493 *Bersehung Leyb, sel, ere und gut. Getruckt und sältiglich vollendet in der Keiserlichen stat Augspurg von Hansen Schoensperger. Als man zelt noch Christi geburt. tausent vierhundert und in dem dreu und neuntzigsten jare. 4to. (†)*

* 1493. *P. Ovidii Metamorphosis cum integris ac emendatissimis Raphaelis Regii enarrationibus. --. Si quid forte litterarum immutatione, transpositione, inuersione,*

(†) Primum librum a Schoensbergero August. Vind. 1497. impressum vidit Maitt. p. 345.

sione, appositione, omissione aliaue depravatione offenderis, studiose lector; id correctionis difficultati ascribas, rogat Simon Ticinensis cognomento Bibilagua: cuius industria Raphael Regius in hoc opere describendo usus est Venetiis. etc. MCCCCXCIII. fol. (†)

1493. Suetonius cum comment. Phil. Beroaldi. --. Commentarios hosce a Philippo Beroaldo diligenter compositos impressit Benedictus Hectoris Bononiensis adhibita pro viribus solertia et diligentia; ne ab archetypo aberraret. Impressum Bononiæ Anno salutis MCCCCLXXXIII. fol. Maitt. p. 320.

* 1493. Das Buch der Cronicken u. gedechtnus wüerdigen geschichten von anbegyn der Welt biß auf diese unsere Zeit von hochgelehrten mannen in latein mit grossen fleiß u. rechtfertigung versamelt u. durch Georgium Alten deßmals losung schreiber zu Nürnberg auß desselben latein zu zeiten von maynung zu maynung u. beyweilen (nit on ursach) auszugs weise in diß Teutsch gebracht. u. Darnach durch den erbern und achtpern Antho.

(†) Eadem Metamorphosis Ouidii cum comment. Raph. Regii per Bonetum Locatellum impensis Octaviani Scoti in fol. A. 1493 prodiit. Maitt. p. 321.

Anthonien Koberger daselbst zu Nürnberg gedruckt. auf anregung u. begern der erbern u. weysen Sebalden Schreyers u. Sebastian Kammermaisters burgere daselbst. u. auch mit anhangung Michael Wolgemuz u. Wilhelm Pleydenwurfs maler daselbst auch mitburger. die dis werck mit figuren wercklich gezieret haben. vollbracht am XXIII. tag des monats decembr. nach der gepurt Christi unsers Heylands M. CCCCXCIII. iar. fol.

1493. *Liber Cronicarum*, per uiam epitomatis et breuiarii compilati. opus quidem preclarum et a doctissimo quoque comparandum. Continet enim gesta, quaecunque digniora sunt notata ab initio mundi ad hanc usque temporis nostri calamitatem. Castigatumque a uiris doctissimis ut magis elaboratum in lucem prodiret. Ad intuitum autem et preces prouidorum ciuium Sebaldi Schreyer et Sebastiani Kammermaister hunc librum Dominus Anthonius Koberger Nuremberge impressit. Adhibitis tamen uiris Mathematicis pingendique arte peritissimis Michaelae Wolgemut et Wilhelmo Pleydenwurf, quorum solerti accuratissimaque animadversione tum ciuitatum tum illustrium uirorum figure inserte sunt. Con-
summa-

summatur autem duodecima mensis Iulii.
A. S. 1493. fol. (Hoc opus alias uocatur
Chronicon Chronicorum, siue Chronicon No-
rimbergense. Est idem, quod proxime prae-
cedens Germanicum.) Maitt. pag. 319.

* 1493 Das Buch der Geschicht des
 grossen Alexanders. — Sie endet sich die
 hystori Eusebii von dem grossen König Alexan-
 dro. Als die der hochgelert Doctor Johann
 Sartlieb zu München durch liebe des durchleuch-
 tigen Fürsten herzog Albrechts saeliger gedäch-
 nuß in teutsche transferiret u. geschrieben hat.
 Gedruckt in der löblichen stat Straßburg von
 Martin Schotten - - - vor Biti u. Mo-
 desti, des Jahres da man zalt MCCCC
 LXXXIII. jar. 4to. cum figuris ligno in-
 cisis et pictis.

* 1493. *Petrus de Crescentiis* zu teutsch
 mit Figuren. Gedruckt u. vollendet nach der ge-
 burt Christi MCCCCXCIII. fol.

* 1493. *L. Apuleii opera. Impraesa Ve-*
netiis per Philippum pinzium Mantuanum
Anno Domini MCCCCLXXXIII. fol. (†)

* 1493 *Noua Rhetorica M. T. Cicero-*
nis.

(†) Hic Philippus Pinzius iam A. 1473 libros Vene-
 tiis impressit. Maitt. p. 103.

nis. fons eloquentiae. editore Io. Curto de Eberspach. A. 1493. Friburgi. 4to. (†)

* 1493. *Explanatio Psalmorum. Diui ac magni Doctoris Augustini Hipponensis episcopi. Impressum est hoc opus Venetiis per Bernardinum Benalium. anno Domini MCCCCLXXXIII. die III. Aug. fol.*

* 1493. *Recuperationes Fesulanae. Opus quidem aureum et penitus diuinum quam castigatissime impressit omni solertia Plato de Benedictis Bononiensis in alma ciuitate Bononiae. Anno salutis MCCCCLXXXIII. decimo tertio Kallendas Augustas. fol. (††)*

* 1493. Spiegel der waren Rhetoric uß M. Tulio C. u. andern getütscht. Versamelt, gedruckft volendet zu friburg in brißgau uß hilf des der alle gutheit würcft u. von aller Creatur zu loben ist, durch fridrichen Ridrer, an mitwoch vor

(†) Eodem anno Friburgi *Bonauenturam in Sentent.* impressit *Kilianus*, referente *Maitt. p. 318.* item *Frid. Ridrer.* Vid. paulo post *Spiegel der waren Rhetoric.*

(††) Complectitur uero hoc opus *Matthaei Bossi, Veronensis, Epistolas et Orationes.* Eiusdem *Matthaei Bossi, Veronensis, Dialogos, Orationes, et Epistolas,* impressas a *Basalero de Basaleris, Ciue Bononiensi, 4. Bonon. 1493,* annotauit *Maittaire, pag. 322.* De *Platone de Benedictis* uid. idem *Maittaire, pag. 188, ad A. 1488.*

vor sant Lucien Tag nach desselben unsers lieben
herren Gottes Ihesu Christi geburt vierzehnen hun-
dert nünzig und drü Jahr gezalt. fol.

*1494. *Malleus maleficarum.* - . Anno
dcitatis MCCCCXCIIII. presens liber quem
editor Malleum maleficarum intitulavit per
Anthonium Koberger Nurbergen. ciuem est
impressus. in 4to.

1494. *Speculum historiale Vincentii*
usque ad suum tempus cum additionibus hi-
storiarum annexis usque in tempus fere cur-
rens, uidelicet MCCCCXCIIII.

Impensis non mediocribus at cura soller-
tissima Hermannii Liechtenstein Colonien-
sis Agrippinae Coloniae nec non emendatione
diligentissima est impressione completum A.
MCCCCXCIIII. Nonis Septembr.

Cuius Hermannii bonae memoriae haere-
dibus (e uita enim paullo ante absolutionem
operis discesserat,) illu. Dominium Venet. ex
gratia speciali concessit, ut nemo alius per
decennium id — imprimere aut imprimi fa-
cere audeat sub poena pro unoquoque libro
ita impresso inuento decem ducatorum ad
mulctandum in terris ipsi dominio subiacen-
tibus, sicut in eorum gratia clarius contine-
tur. etc. fol. [Videmus exemplum Priuilegii
librarii.] Maitt. p. 324.

1494. *Anthologia Graeca*, (literis quadratis edita) per Io. Lascarem. Impress. Florentiae per Laurentium Francisci de Alopa, Venetum. III. Idus Aug. MCCCCLXXXIII. 4to. (Princeps editio) Maitt. p. 328.

* 1494. *Augustinus de ciuitate Dei*, cum commento A. MCCCCLXXXIII. fol.

1494. *Diui Aurel. Augustini Sermones*. Ad fratres in heremo commorantes 76. de uerbis domini 64. de uerbis Apostoli 35. in epistolam Iohannis Homiliae quinquaginta. per Iohannem de Ammersbach. fol. Maitt. p. 323.

* 1494. *Augustinus de Trinitate*. (fortasse ibidem; cum eodem uolumine contineatur, eundemque characterem referat.) fol.

* 1494. *Genealogiae Ioannis Boccatii*: cum demonstrationibus in formis arborum designatis. Eiusdem de montibus et Syluis. de fontibus: lacubus: et fluminibus. Ac etiam de stagnis et paludibus: nec non maribus: seu diuersis maris nominibus. Venetiis ductu et expensis Nobilis uiri D. Octauiani Scoti ciuis Medoetiensis MCCCXCIII. Septimo Kalendas Martias finis impositus fuit huic operi per Bonetum

netum Locatellum. fol. cum quibusdam tabulis genealogicis ligno incis.

1495. *Augustini Sermones* 256. de tempore per Iohannem de Ammerbach. fol. Maitt. p. 330.

1495. *T. Liuii Decades.* Venetiis per Philippum Pincium Mantuanum: summa cura et diligenti studio impressae. Anno ab incarnatione domini MCCCCXCV. fol. Maitt. p. 333.

* 1495. *Horatius cum quatuor commentariis.* Venetiis impress. Anno Salutis MCCCCXCV. fol.

1495. *Cicero de Oratore cum comment. Omniboni Leonicensi; de perfecto oratore; Topica; Partitiones; de claris oratoribus; de optimo genere Oratorum, Demosthen. et Aeschin. Orationes contrariae latine. finis anno ab incarnatione Domini MCCCCXCV. fol. sine loco et typographo.* Maitt. p. 333.

* 1495. *Melliflui deuotissimique beati Bernardi abbatis Clareuallensis insigne opus sermonum de tempore praecipuisque festiuitatibus ac quibusdam specialibus materiis*

terius exaratum Basilee per Nicolaum Kesler Anno salutis 1495. fol.

1495. *Theodori (Gazae) introducti-
uae Grammatices Libri IV. Eiusdem de men-
sibus opusculum. Apollonii Grammatici de
constructione libri IV. Herodianus de nume-
ris. Impress. Venetiis in aedibus Aldi Ro-
mani. octau. Calendas Ianuarias. MCCCC
LXXXV. fol. Maitt. p. 245.*

* 1496. *Expositio beati Gregorii Pape
super Cantica canticorum. Impressa Ba-
silee. Anno dni millesimo quadringentesimo
nonagesimo sexto. 4to.*

* 1496. *Expositio beati Gregorii Pape
super Ezechielem in omelias. Anno Do-
mini MCCCCXCVI. 4to.*

* 1496. *Vocabularius utriusque iu-
ris. Impressus Nurenberge per Anthonium
Koberger pro communi omnium utilitate et
faciliori aditu ad utriusque iuris noticiam.
Anno domini MCCCCXCVI. 4to.*

1496. *Das Buch der Chronick u. Ge-
schichten mit figuren und pildnißen von anbe-
ginn der Welt biß auf diese unsre Zeit Gedruckt
und volent in der Kaiserlichen statt Augspurg
Durch Hansen Schönsperger. Im Jar nach
D 2 Christi*

Christi Geburt MCCCCXCVI. am XVIII. tag des Herbstmonats. fol. (sunt chronica Norimbergensia, iam supra etiam ad A. MCCCCXCIII. recensita.) Maitt. p. 337.

* 1496. *Theologia naturalis, siue liber creaturarum, compositus a uenerabili uiro, magistro Raymundo de Sabunde, in artibus et medicina Doctore, et in sacra pagina egregio professore. — — . — Finit liber creaturarum. — . impressus Argentine, per Martinum Flach, inibi conciuem, anno incarnationis dominicae millesimo quadringentesimo nonagesimo sexto, mense uero Ianuarii die uicesimo primo. fol.*

* 1496. *Liber de contemptu mundi, siue de miseria humane conditionis, editus siue copulatus ab Innocentio papa tertio. Hermannii Bomgart de Ketwich uiri solertis arte et impensis Colonie nuper impressus anno salutis MCCCCXCVI. d. XX. Septembr. 8vo.*

* 1496. *Sermones eximii Sacre theologie doctoris Michaelis de Ungaria cum quibusdam aliis. Impressi per me Hermannum Bumgart de Ketwich, ciuem felicitis ciuitatis Colonie Anno salut. MCCCCXCVI. die uero XIII. Iunii. 8vo.*

* 1496.

* 1496. *Sce Anne legenda atque benedictissime Virginis marie rosarii praeconia in laudem omnipotentis Dei atque in maiorem devotionis ampliationem ad gloriosam uirginem Mariam et eius matrem Annam extendendam et publicandam. Collocata sunt per deuotos fratres quorum nomina sint in libro uite scripta. Impressum est Louanii per me Io. de Westphalia VII. Nouembr. A. XC. sexto. 8vo. Maitt. p. 103. (†)*

1496. *Epitoma Ioannis de Monte Regio in Almagestum Ptolomei. In fine: Explicit Magne Compositionis Astronomicon Epitoma Iohannis de Regio monte. impensis non minimis: curaque et emendatione non mediocri uirorum prestantium Casparis Grossch et Stephani Roemer. Opera quoque et arte impressionis mirifica uiri solertis Iohannis Hamman de Landoia, dictus Hertzog. felicibus astris expletum. Anno a prima rerum etherearum circuitione 8480. sole in parte XVI uirginis gradiente. In hemispherio Veneto. Anno salutis 1496. corrente. pridie Calend. Septembr. Venetiis. Maximiliano Romanorum Rege primo*
D 3 *faustissi-*

(†) Hic Io. de Westphalia iam A. 1473 Louanii impressit Petr. de Crescentii opus de agricultura.

faustissime imperante. fol. cum figuris mathematicis. Vid. Maittaire, pag. 338.

1496. *Diodorus Siculus, (interprete Poggio Florentino.) (†)*

Explicit foeliciter opus Diodori Siculi diligenter ac accuratissime emendatum per Bartholomaeum Merulam: Acque Venetiis impraessum per Magistrum Ioannem de Cereto de Tridino, alias Tacuinum. Anno Salutis dominice. MCCCCLXXXVI. XII. Kalen. Octobr. Imperante Serenissimo principe Augustino Barbado. Laudes Deo iugiter. fol.

* 1497. *Liber Epistolarum Sancti Hieronymi.*

Si delectet opus? nomen si forte rogaris

Artificis? legito: carmina lecta dabunt.

Hieronymus latii sum gloria: me uenerantur

Christicolae: sum nam doctor et Ecclesiae.

Conscripsi uaria: distinxi et ordine psalmos.

Biblia quid referat meque dedisse putes.

Quasque uides coram missuas transfer: habebis

Lex sacra dicar ego: Huic quoq; Hieronymus.

Nil

(†) Complectitur hoc opus Libros sex historiae fabulosae. Scilicet Poggius ex primo Diodori Libro ducsfecit. Confer. Vayerius T. III iugement sur Diodore, pag. 42 seq. Vid. Maittaire, pag. 339.

*Nil Lachesi superat: Nicolaus uiuere Kesler
Nomen perpetuo me facit ingenio.
Cui merito celebris urbs inclyta sectaque ab
undis*

*Rheni condignum dat Basilea locum.
Non nummis nocuis (lector credas ne: labori
Attestatur opus) parcere doctus erat.
Menda operi nulla est: calamum fugias: pe-
te chartas*

Pressas: arte noua quaere characteribus.

MCCCCXCVII. fol.

1497. *Epistolae Marsilii Ficini Floren-
tini. In fine: Marsilii Ficini Florentini,
eloquentissimi uiri, Epistolae familiares per
Antonium Koberger impraesse. Anno incar-
nate Deitatis MCCCCXCVII. XIII. Februa-
rii finiunt foeliciter 4. in duplo. Maitt. p. 348.*

1497. *Tullius de Oratore cum com-
mento, et alia opera: Vniuersi operis ab An-
thonio Koberger impraessi Anno a Natiuitate
domini Millesimo quagringentesimo nonagesi-
mo septimo finis die XXVI. Martii fol. Maitt.
p. 346. (†)*

D 4

Eundem

(†) Hi omnes libri Ciceronis, qui in hoc uolumi-
ne continentur, a Kobergero impressi sunt se-
cundum editionem paullo antiquiorem, in cuius
fine hæc uerba leguntur: *Vniuersi operis finis per
Bartholomaeum Alexandrinum et Andream Asula-
num, impressi Venetiis A. natiuitatis Dominicae
MCCCLXXXV. III. Nonas Martias,*

(Eundem ordinem, eadem uerba, eundemque commentarium, retinuit *Koberger*, qui est in citato opere, neque ab eius lectione discessit, nisi ubi per uitia typographica aberrauit: neque quicquam omisit, nisi epistolam calci illius operis adiectam, quam *Hieron. Squarza-ficus Alexandrinus* ad Dominum *Petrum Bussonum*, Hierosolymitanorum equitum Principem dignissimum dedit; in qua inter alia sic scribit: *Quum pridie ab impressoribus rogatus enixe forem, ut Ciceronis librum de Oratore reuiderem, nam ab aliis impressoribus multis erroribus deprauatum esse deprehenderant, ut eorum uoluntati morem gererem, et ut librum emendatiorem legentibus redderem, laborem non recusandum esse duxi, ut aliquo etiam nos adiumento linguae latinae essemus. Huic adieci perfectum Oratorem ad Brutum illiusque Topicam, librum partitionum, cum alio de claris Oratoribus, et 2. fratris compendiolum de petendo consulatu, quamquam ad Oratoris perfectionem non pertinet; sed quia perrarum illud esse sciebam, reliquis adiecimus; in ultimo uero de optimo genere dicendi. etc.)* Vid. *Maittaire*, pag. 346.

* 1497. *Terentius, cum tribus commentis, uidelicet Donati, Guidonis Iuuenalis, et Calphurni. — — . Hoc opus impressum est Venetiis, per Simonem de Luere, impensis Lazari Soardi, qui obtinuit a Dominatione Veneta, quod nullus possit imprimere, nec imprimi facere, in eorum dominio, sub poena contenta in priuilegio, et completum fuit tertio Nonas Iulii. MCCCCXCVII. fol. (†)*

* 1497. *Ouidii Nasonis Libri Fa-
storum, cum comment. Bartholomaei Me-
rulae, et Antonii Constantii Fanensis.*

*Impressum Venetiis opera et impensa so-
lertissimi uiri Ioannis Tacuini de Tridino,
Censore uiro eruditissimo, Bartholomaeo Me-*

D 5

rula,

(†) *Maittair. T. I. Annal. typogr. p. 347, tradit, Terentium, cum comment. Donati, Guid. Iuuenalis, et Calphurnii, etiam A. 1497, Venetiis, per Simonem, dictum Beuilaqua, fol. prodiisse. Credidissem, hanc non esse aliam editionem a nostra, nisi idem ostendisset, pag. 188, alium typographum esse Simonem de Luere; et pag. 102, alium Simonem Beuilaquam, siue, Bibilaquam, Papiensem. Ceterum, uides hic iterum exemplum Priuilegii librarii; cum D. D. Loescherus, Strom. pag. 287, haec scripserit: Primum, quod sciam, Priuilegium librorum datum est A. 1154. cuius mentio fit in fine Sermonum Io. Kaiserbergii.*

rula, Mantuano. Inclyto ac felicissimo Principe Augusto Barbadico, Anno MCCCC LXXXVII, pridie Idus Iunii. fol.

* 1497. *Stultifera navis Sebastiani Brant.* — — . *Finis Narragonici navis per Sebastianum Brant vulgari sermone Theutonico quondam fabricate : atque iam pridem per Iacobum Locher cognomento Philomusum in latinum traducte ; perque prefatum Sebastianum Brant denuo reuise aptissimisque concordantiis et supplantationibus exornate.* In laudatissima Germaniae urbe Basiliensi, nuper opera et promotione Iohannis Bergman de Olpe. anno salut. millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo. Kalendis Martiis. Post indicem autem ista uerba legimus : *Finit Registrum stultifere Navis. Impressus in imperiali urbe Augusta per Iohannem Schensperger. anno salutis millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo, Kal. April. 8vo. cum figuris ligno descriptis.*

* 1497. *Nicolai Leonicensi Vincen-
tini liber de Epidemia quam vulgo morbum
Gallicum uocant. Venetiis in domo Aldi
Manutii MIIID. 4to.*

1497. *Opus de claris sceletisque* (selectisque) plurimis mulieribus a fratre Io. Philippo Bergomense editum: maxima cum diligentia reuissum et castigatum per Reuerend. Sacre theologie doctorem Magistrum Albertum de placentia: et fratrem Augustinum de Casali maiori eiusdem facultatis Baccalarium ordinis minorum. — — . Ferrarie impressum. Opera et impensa Magistri Laurentii de Rubeis de Valentina. tertio Kal. Maias anno salutis nostre MCCCCLXXXVII. Religioso inuictissimoque principe: diuo Hercule: Duce secundo: Ferrariensibus legitime imperante. fol. Maitt. p. 345. (cum figuris ligno incisis, in cuius libri fol. 133. memoratu digna est *Historia Iohannae Papissae.*)

* 1497. *Venerabilis fratris Nicolai de Lyra ordinis Seraphici Francisci preceptorium, siue expositio tripharia brevis et utilis in Decalogum legis diuine.* — . Impressum Colonie per me Hermannum Bumgart de Ketwych. A. Domini 1497. mense August. 8vo.

* 1497. *Declaratio et defensorium privilegiorum fratrum mendicantium.* Impressum

pressum Coloniae per Hermannum Bumgarde de Ketwich, Anno Dni MCCCCXCVII. d. 25. Septembr. 8vo.

1498. *Horatii Flacci Venusini Poetae lyrici cum quibusd. annotationibus imaginibusque pulcerrimis aptisque ad Odarum concentus et sententias. — — . Impres- sum in celebri : libera : imperialique urbe Argentina. opera et impensis sedulis quoque laboribus Prouidi uiri Iohannis Reinhardi, cognomento Gunninger, ciuis eiusdem ciuitatis Argentiniensis &c. absolu- tum Anno Dni MCCCCXCVIII. fol. Maitt. p. 354.*

1498. *Lucanus, cum comment. Sulpicii Verulani et Omniboni Vincentini. — — . Venetiis impressum per Simonem beuila- quam papiensem. Anno salutis Christia- nae MCCCCXCVIII. fol. Maitt. p. 354.*

1498. *Tullius de Officiis cum commen- tariis Petri Marsi eiusque recognitione. etc. Impressum Venetiis per Bartholomæum de Zanis de Portesio. Anno natiuitatis do- mini nostri Iesu Christi 1498. fol. Maitt. p. 354.*

(Insunt praeterea *paradoxa*, de *amicitia*, de *senectute*, cum interpretibus suis.)

1498. *Fabulae Aesopi*, Germanice.
 — — . *Esopus* der hochberühmt fabel Richten
 ter mit etlichen zugelegten fabeln Rümlich und
 Aviani endet sich hie. Gedruckt und volendet
 in der Keyserlichen stat Augspurg von Hannß
 Schönsperger, am Dornstag nach sant Bar-
 tholome. Nach Christi gepurt. M. CCCC.
 und LXXXVIII. fol. cum figuris ligno de-
 scriptis.

1498. *Aristotelis de natura ani-
 malium Libri nouem. De partibus ani-
 malium libri quatuor. De generatione ani-
 malium libri quinque*, interprete Theodoro
 Gaza.

*Impressum Venetiis mandato et expensis no-
 bilis uiri Domini Octauiani Scoti Cuius Mo-
 doetiensis. Die VIIII Augusti. 1498. per
 Bartholomaeum de Zanis de Portesio. fol.
 Maitt. p. 351.*

1499. *Plautinae uiginti Comoediae e-
 mendatissimae, cum accuratissima ac luculen-
 tissima interpretatione doctissimorum uiro-
 rum*

(†) In praefatione dicitur D. Henricus Steinhobel
 has Fabulas in linguam Germanicam transtu-
 lisse. Antiquiorem harum fabularum editio-
 nem, eamque sine nota temporis et loci, in-
 fra, in *Parte III* huius *Indicis*, recensetimus.

rum Petri Vallae Placentini et Bernardi Saraceni Veneti. fol.

Praemittuntur Io. Petri Vallae commentationes ; sub quarum initium extat hoc *Andreae Maronis Brixienfis* Epigramma :

Si cupiunt Musae legier sermone Latino,

*En, tandem Plauti lingua placere potest !
Valla etenim patriae laudis non degener
heres*

Vatem barbaricis eruit ex tenebris.

*Quem nitidum Marcus Firmanae gloria
gentis*

Aere suo terris primus habere dedit.

*Vos meritum Vallae et Marci conferte Ca-
menae ;*

Ille uni Plauto profuit , hic Populis.

Sub finem haec uerba leguntur : *Impres-
sum Venetiis aere et impensa eruditi uiri,
Marci Firmani.*

Sequuntur ipsae *Comoediae Plauti*, cum emendationibus et enarrationibus *Bernardi Saraceni*; nitide impressae. Sub calcem Libri ista legimus : *Impressum Venetiis per Simonem Papiensem, dictum Biuilaqua, et summa diligentia emendatum, ut ex postremis castigationibus patebit. Anno humanitatis Christi MCDXCIX. XV Kalendas Octo-*

64 Index Librorum quorundam Saec. XV impr.

ex Eberspach redactum. Anno a natiuitate dmi. 1499. fol.

1499. *Persius, cum comment. Cornuti Britannici et Foncii. Impressum Venetiis sumptu diligentissimi uiri Ioannis de Tridino. Anno a natali Christiano MCCCCXCIX. fol. Maitt. p. 361*

* 1499. *Opusculum scribendi epistolas francischi Nigri, arte quoque impressoria Foederici Riedrers hegou. elaboratum est Friburgo. Anno Dominicae incarnationis Millesimo quadringentesimo nonagesimo nono. 4to.*

* 1499. *Sacri canonis misse expositio in alma uniuersitate Tuuvingensi ordinarie lecta. Expensis Friderici Meynberger. 1499. (Hic iam A. 1488 libros impressit Tubingae. Maitt. p. 188.)*

1499. *Nicolai Perotti Cornu copiae. Venetiis in edibus Aldi. mense Iulio. MID. fol.*

FINIS PARTIS II

Indicis Librorum quorundam Saeculo XV
impressorum.

PARS III INDICIS
 LIBRORVM QVORVNDAM
 SVB INCVNABVLA
 TYPOGRAPHIAE
 IMPRESSORVM,
 QVOS
 POSSIDET ALTORFII
 CHRISTIANVS GOTL. SCHVVARZIVS,
 PROF. PVBL.

1471. *M. Fabii Quintiliani institutiones Oratoriae.* fol.

In fine haec leguntur:

QVINCTILIANVM ELOQVENTIAE FONTEM AB
 ERVDITISSIMO OMNIBONO LEONICENO EMEN-
 DATVM. M. NICOLAVS IENSON GALLICVS
 VIVENTIBVS POSTERISQVE MIRO IM-
 PRESSIT ARTIFICIO.

ANNIS. M. CCCC LXXI. MENSE MAII DIE XXI.
 DEO GRATIAS.

Præmisit operi huic Omnibonus Leonicens
 epistolam *Moyſi de Buſarelis*, Episcopo Be-
 lumnensi, dedicatam, in qua, inter alia, haec
 scripta leguntur: *Accedebant iusta preces*
magistri Nicolai Ienson Gallici alterius (ut
vere dicam) Dadali: qui libraria artis mira-
 E *bilis*

bilis inuentor; non ut scribantur calamo libri: sed veluti gemma imprimantur: ac prope sigillo primus omnium ingeniose monstrauit. Quibus uerbis non primam inuentionem ipsius typographiae, sed perquam nitidorum elegantiumque characterum, indicari puto. Sub finem eiusdem Epistolae sic pergit Omnibonus: Sed bene deus, qui sua pro benignitate orsis nostris successus prosperos dedit: altero quidem tertione excepto loco: ubi exempla ut videntur graeca latinis deprauata lituris verius quam literis emendationem non accipiunt: nec auctorum unde ea sumpta sunt nomina ponuntur: ut ex his quari possint. Cetera omnia: ut ego quidem arbitror ita sunt pro mediocritate ingenii mei castigata: ut eruditis ingeniis satisfactum iri non dubitem. (†)

1472.

(†) Pulcherrima certe editio, neque facile obuia. Maittaire T. I *Annal. Typograph.* p. 93, ait, hunc librum impressum esse *Venetiis*; at Saubertus, in *Histor. Biblioth. Norimb.* p. 119, *Parisiis*. In nostro exemplari locus impressionis non designatur. Interim non dubium est, quin *Venetiis* exierit in lucem; utpote in qua urbe, annotante Maittaire. p. 37, praeli sui sedem fixerat princeps ille typographus, aut certe, qui post primos typographiae inuentores, *Faustum, Schoefferumque*, primus se in conspectum dederat, primusque hanc

1472. *Alcinoi disciplinarum Platonis Epitoma, id est, breuiarium incipit. Episcopi Tropiensis [Petri Balbi] ad Nicolaum Cusensem conuersio.*

In fine: *Epitoma Alcinoi in disciplinarum Platonis desinit. Anno salutis M. CCCC. LXXII. die uero. XXIIII. mensis Nouembris. fol. (†)*

E 2

* —. Li-

hanc artem mirifice in fastigium euexerat. Refert Maittaire, hunc ipsum typographum iam A. 1461 librum impressisse, cui titulus: *Decor puellarum*; nisi forte, quod non nulli suspicantur, uitium in numeris lateat, scribique debuerit MCCCCLXXI. Ab anno enim 1461 ad 1470 nihil constat, quod ex eius officina prodierit. At ab anno 1470 ad A. 1482 perquam multos scriptores Latinos elegantibus literis puraque charta euulgauit, & quod mirum uidetur, undecim libri adhuc annotati reperiuntur, quos uel intra duos annos, 1470 scilicet & 1471, typis exscripsit. Id adhuc obseruandum, Nicolaum hunc Iensonium eos potissimum libros, qui ad humaniora studia pertinent, Romanis iisque perquam uenustis characteribus; theologorum autem et Iurisconsultorum scripta, *Gothicis typis*, impressisse; & in hoc Quintiliano etiam pro uerbis sententiisque Graecis lacunas uacuas reliquisse; uel, quia nec Graeca habuit Codex uetustus, unde haec editio expressa est; uel quia adhuc typi Graeci defuerunt.

(†) Huic libello Alcinoi in eodem uolumine praemissi sunt sequentes tres alii tractatus, qui, cum eodem prorsus characteres, et eos quidem nitidos,

* —. *Libellus de uita et moribus philosophorum.* fol. (†)

Praemittitur *Tabula secundum ordinem Alphabeti in uitas philosophorum iuxta capita demonstrans uirtutes et uitia in eisdem designata.* Item alter Index, qui ipsa nomina *Philosophorum et Poetarum* secundum ordinem Alphabeti exhibet.

* —. *Honorii Imago mundi.* fol.

Praemittitur huic operi breuis epistola, qua Honorius rogatur, ut, quia *immensa sapientia circumfulgeat*, aliquam *scintillam suae flammineae scientiae aliis impertiatur*, et *positionem orbis quasi in tabella describat.* Cui epistolae haec praefixa est inscriptio :
Cri-

tidos, eandemque chartam splendidam, quae caput bubulum, cruce imposita, tamquam signum chartarii refert, exhibeant, merito ad eandem impressionis aetatem referuntur: atque ita eosdem libros coniunctos commemorat Maittaire, p. 96; neque tamen, ut ille refert, in epistola dedicatoria Episcopus Tropiensis affatur Nicolaum Cusensensem Cardinalem, Anno 1472, 24 Nou. Sed tempus impressionis ipsi fini libri in hoc exemplari subiicitur. Alia ergo est editio, quam Maittaire recensuit; eaque paullo iunior, quae tantum impressionis antiquioris tempus ad epistolam dedicatoriam annotauit.

(†) De his uitis philosophorum et poetarum iam supra P. I, ad annum 1477, nonnihil annotauimus.

Cristianus(†) ad Solitarium(††) quendam de ymagine mundi. Honorio :.

E 3

Sequi-

- (†) An *Cbristianus* hoc loco sit nomen proprium, li-
quide definiri non potest. Interim fortasse non
incongruens foret, si quis hunc habeat pro
aequali Honorii, *Christiano Moguntino*, qui,
docente Serrario, fuit uir eruditus & epistolas
uarias orationesque praestantes, et uitam Fri-
derici I Imper. scripsit, et Ecclesiae Mogun-
tinae ab A. 1165 ad A. 1183 praefuit.
- (††) Quis fuerit ille *Solitarius*, siue *Honorius*, perquam
obscurum est. Suspicio, fuisse *Honorium Augu-
stodunensem*: quem quidem Vossius, de *Histori-
cis Latinis*, tradidit, uixisse A. cloccxx; sed
a Sandio recte correctus est, qui eum ad A. 1140
refert. Halleruordius, etiamsi in designando
tempore dissentiat, cetera tamen bene animad-
nertit. *Honorius*, inquit, *Augostodunensis Pres-
byter* nomen sibi peperit magno *Chronicorum* opere,
cuius mentionem iniicit *Engelhusius*, in Praef. sui
Chronici, hisce uerbis: HONORIVS SOLI-
TARIVS, qui scripsit *Chronicam* solennem, et
gemmam animae. Perduxisse illud ad tempora Lu-
cii III, Pontificis, (qui anno 1181 federe coepit)
idem *Engelhusius* p. 241, ubi de *Lucio* agit, sic affir-
mat: Hucusque scripsit *Honorius* *Chronica* sua. In
augustissima Bibliotheca Vindobonensi, referente
Lambecio, T. II, p. 3 et 70, Codex extat MSC.
cuius hic titulus: *Honorii de mundo & Temporum
ac rerum ad Conradum III, siue annum 1137, suc-
cessione, Libri tres*. Frisius, in *Biblioth. Gesner.*
annotat, sub *Honorii* nomine *Chronicon* editum
Basileae, A. 1544, esse epitomen maioris ope-
ris; quod forte ab aliis, si non ab ipso Honorio,
ad tempora *Lucii III, Papae*, fuerit continua-
tum. Nostrium igitur exemplar etiam non nisi
Epitomen maioris operis, quod nondum edi-
tum est, referre uidetur.

Sequitur Honorii Prologus, in quo respondet auctor superiori epistolae Christiani, et sic definit : *Ad instructionem itaque multorum quibus deest copia librorum hic libellus edatur . nomenque ei ymago mundi indatur. eo quod dispositio totius orbis in eo quasi in speculo conspiciatur.* etc. Ipsum opus in tres Libros diuiditur; in quorum primo agitur *de forma mundi, de creatione mundi, de septem nominibus terrae, de terrae forma, de quinque zonis, de Asia, de India, de Asia minore, de Europa, de Africa, de Insulis, de Inferno, de aqua, de aere, de igne, de coelo, de signis, de Hyadibus, de hydra.* In altero libro agitur *de tempore, eiusque diuisione; de septem temporibus noctis, de mensibus Romanorum, de Calendis, de anno, de cyclis, de aetate, de epactis, de clauibus terminorum, de regularibus, de embolismo.* In tertio Libro *series temporum, & quasi compendium cuiusdam chronologiae usque ad tempora Conradi III. Imp. proponitur; de qua in ultima pagina hi decem uersus leguntur:*

*Henricus dux bauariae regnauit annos. xxiii.
menses. V. Babemberc construitur. Ruzi et polani
et ungary facti sunt xpiani. Conrad⁹ regnauit
annos. XV. Spira construitur. Gothard⁹ epus claruit
Henricus pius fili⁹ conradi regnauit annos. XVII
Henri-*

Henricus filius ei⁹ regnavit annos. XLViii. Rudol-
fus occiditur. Hermann⁹ occiditur. Conradus obyt
tyranni. Anno ep⁹ claruit Henricus fili⁹ superioris
XVII. annos regnavit. Lotharius regnavit annos
XII. Conradus regnavit annos. Xiii ::

* — . Poggii Florentini, Oratoris elo-
quentissimi, ac secretarii Apostolici, face-
tiarum Liber. (†)

* 1473. *Introductorium Alcabiti
Arabici ad scientiam iudicalem Astro-
nomiae.*

In fine: *Emendatum. per. eximium. ar-
tium. et. medicinae. Doctorem. D. M. Ma-
theum Moretum. de. Brixia. Bononiae. le-
gentem. anno. Domini. M. CCCC LXXIII. in 4.*

* 1475. *Liber beati AUGUSTINI Episcopi,
qui uocatur Quinquaginta. (††)*

— *Anno Dñi. M. CCCC. LXXV. circiter
Kal. Februarii impressus est liber iste ad ho-
norem Dei, per Anthonium Sorg, in Augusta.
fol.*

E 4

* 1474.

(†) Hoc opus primum A. 1475 a Friderico Creusnero,
typographo Norimbergensi, impressum prodi-
isse, putavit Maittaire; cum nostrum exemplar
utique pertineat ad ceteros, anno 1472 impres-
sos, qui eodem volumine continentur, et eos-
dem typos, eandemque chartam, referunt.

(††) Exhibentur hic L Homiliae Augustini. Est
prima editio.

* 1474. Ob einem Mann sey zenemen ein erlich Weib / oder nit. (†)

In fine: Gedruckt zu Augspurg von Johanne Bämmler/in dem LXXIII Jare. fol.

* 1476. *Incipit expositio seu explanatio sancti AMBROSII episcopi in corpus Evangelii sancti Luce euangeliste. Et diuiditur in decem capitales libros. etc.*

In fine: *Magni ecclesie militantis luminaris Ambrosii: super Luce Euangeliste euangelis: scripta: per Anthonium Sorg incolam opidi Augustensis: ob nature naturantis gloriam huiusque exilii ampliore eruditionem: stanneis Karacteribus artificialiter effigiata. Actus purissimi presidio finiunt felicissime: dominice incarnationis Anno millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto. etc. fol. (††)*

1482.

(†) Quidam possessor huius libri titulo manu sua praescripsit nomen *Alberti ab Eyben*, quasi auctoris. Iam Conradus Gesnerus quidem, in *Bibliotheca*, annotauit, Albertum istum librum *Epistolarum de re uxoria* edidisse: cum uero hic Germanicus liber non ad modum epistolarum sit scriptus, nihil hic definire possumus. Idem tamen liber etiam sub *Alberti Eybenii* nomine, Augustae per Gintherum Zeinerum A. 1472 impressus, recensetur a V. CL. Schellhornio, Tomo III *Amoenit. literar.* pag. 129.

(††) Est prima huius operis editio.

1482. *Persii Satyrae, cum commentario Bartholomaei Fontii.* fol.

In fine: *A. Persii Flacci Satyrarum Finis. Anno M. CCCC. LXXXII. Mensis Decembris die XXIII. per me Magistrum Renaldum de Nouimagio Theutonicum Venetiis impressum.*

Subiicitur his Satyris Bartholomaei Fontii *Epistola ad Franciscum Saxettum de uocabulis mensurarum & ponderum; item, Vita Persii; et tandem Registrum libri.* Vid. Maittaire, pag. 169.

* 1485. *Hortus sanitatis, siue Herbarius; Germanice, cum figuris herbarum ligno descriptis pictisque.* fol.

In Prooemio haec habentur: — habe solches löbliches Werck lassen anfahren durch einen Meister in der Arzenei geleret. — Und do ich uff entwerffunge und Runterseyung der Kreuter gangen byn in mitler arbeit. vermerckt ich/ daß viel edeler kreuter syn die in disen teutschen landen nicht wachsen. Darumb ich dieselben in irer rechten Farbe und gestalt anders entwerffen nicht mocht dan von hören sagen. deßhalben ich solichs angefangen Werck unfolkomen und in der fedder hangen ließ /

so lange biß ich zu erwerben gnade und ab-
laß mich fertiget zuziehen zu dem heiligen
grabe. — — Nam ich mit mir einen Ma-
ler von Vernunft und hant subtiel und
behende. — — Und nenne diß Büch zu
latin *Ortus Sanitatis*. uff teutsch ein
gart der Gesundheit. in welchem gar-
ten man findet. cccc. und xxxv. kreuter
mit andern creaturen krafft und dogen-
den. &c.

In calce libri haec uerba rubro colore im-
pressa legere licet :

Differ Herbarius ist von Menck ge-
druckt und geendet uff dem xxviii dage
des Merß. Anno. M. cccc. lxxxv.

Sequuntur insignia *Ioh. Fausti & Petri
Schæfferi*, primorum typographiae inuento-
rum, rubrica impressa : (†)

1485.

(†) Vtraque haec insignia adhuc diu postea libris
in typographia Schoefferiana impressis, etiam a
posteris, fuisse addita, animaduerti. Sic libel-
lum

1485. *Libellus Ysagogicus Abdilazi id est serui gloriosi DEI: qui dicitur Alchabitius ad magisterium iuditiorum astrorum: interpretatus a Ioanne Hispalensi. scriptumque in eundem a Iohanne Saxonie editum utili serie connexum incipiunt.*

In fine: Finitur scriptum super Alchabitium ordinatum per Iohannem de Saxonia in uilla Parisiensi anno 1331. Correctum per artium & medicine doctorem dominum Bartholomeum de Alten de rusia. Impressum arte ac diligentia Erhardi Ratold de Augusta imperante Iohanne Mocenio Venetiarum

lum teneo, cui hic titulus: *Aureum planeque diuinum opusculum Mercurii Trismegisti de potestate ac sapientia dei: interprete Marsilio Ficino Florentino. In fine haec scripta sunt: Desideratissimo Christi Ihesu op. max. auspicio vel maxime fretus extremam sane quam lepido huic opusculo manum imposuit spectatissimus ille uir IOANNES cognomento OPILIONIS. primarius ciuis metropolitane urbis Maguntine. faustissima eorum propagine satus. qui diuinam ferme calcographie artem propitiis fatibus inuenerunt. Anno virginis partus. 1. 5. 0. 3. octauo Idus Apriles. -- --. Impressum & expletum est diuinissimum presens opusculum in nobili urbe Maguntina artis impressorie inventrice illuminatriceque prima. per IOANNEM SCHOEFFER Anno Dni Millesimo quingentesimo tercio. In vigilia palmarum. in 4.*

His subiiciuntur insignia Fausti & Schœfferi modo dicta, eaque colore atro expressa,

rum duce. Anno salutifere incarnationis. 1485. Venetiis. in 4. (†)

* 1585. Opusculum repertorii pronosticon in mutationis aeris tam uia astrologica quam metheorologica. etc. Accedit Hyppocratis libellus de medicorum astrologia, a Petro de Abbano in Latinum traductus.

In fine: Impressus est arte ac diligentia mira Erhardi Ratdolt de Augusta. — — Anno salutiferae incarnationis. 1485. Venetiis. 4. (††)

* — — Incipit Liber Physionomiae quem compilauit magister Michael Scotus, ad preces. D. FEDERICI ROMANORVM IMPERATORIS. Scientia cuius est multum tenenda in secreto: eo quod est magnae efficaciae. — — .

In

(†) Maittaire, T. I *Annal. typogr.* pag. 179, annotauit quidem hunc librum, sed fere alio titulo: *Albobazen liber completus in iudiciis stellarum*, per Erhardum Ratdolt de Augusta. Venetiis, A. 1485, 4. Non. Iulii. Nostrium exemplar saltem diem finitae impressionis haud exhibet. Aliam hujus libri editionem supra ad A. 1473 recensuimus.

(††) Hic liber habet numeros foliorum superne impressos, cum iis destituatur proxime praecedens opusculum ab eodem typographo eodemque anno impressum.

In fine: *Michaelis Scoti de procreatione et hominis Phisionomia opus feliciter finit.*
in 4. (†)

1487. *Tibullus, cum commentario Bernardini Veronensis.* fol.

In fine: *Impressum Venetiis per Magistrum Andream de Palthaschichis Catarensem. M. CCCC. LXXXVII. decimo octavo Kalen. Ianuarias.* (††)

— — *Catullus, cum commentario Antonii Parthenii Lacisii Veronensis.* fol. (†††)
1488.

(†) Hic libellus non quidem habet notam expressam typographi et temporis: non tamen dubito eum referre ad eundem typographum, & ad idem tempus impressionis, quo proxime praecedentes duo libelli exierunt; cum eandem chartam et eosdem characteres referant, eodemque volumine contineantur. In toto libello sermo dirigitur ad FERDINANDVM, gloriosissimum Imperatorum; et in prooemio sic definitur *Physiognomia: Est doctrina salutis: electio boni: et uitatio mali: compraehensio uirtutis & praetermissio uitiorum.*

(††) Vid. Maittaire, pag. 203, ubi hic typographus *Andreas de Parascichis* scribitur. Nescio, an non alius sit *Andreas Iacobi Catharensis*, qui A. 1476 *Diodori Siculi Libros sex* impressit, teste Maittaire, p. 120?

(†††) Vid. Maittaire, pag. 203. Quamuis uero in hac editione neque nomen typographi, neque tempus impressionis, exprimantur; sine dubio tamen

1488. *Propertius, cum Antonii Volsci interpretationibus, ad Iulianum Honoratis, Ostiensem Antistitem, fol.*

Impressum hoc opus Venetiis per magistrum Andream de Patascichis Catarensem. M. CCCC. LXXXVIII. Kl. Februa. Vid. Maitt. pag. 208.

* 1488. *Opus excellentissimi iuris utriusque Monarche Dñi Io. Fabri super institutionibus, sine quo legum incunabula incassum iuuenculus animus assequi laborat.*

In fine : Famosissimi utriusque iuris consulti, Ioannis Runcini, dicti Fabri Gallici, super libro institutionum commentarii finiunt. a celeberrimo iurisconsulto Petro Albignano Trecio castigati, et impensa opera et industria Andreae Papien. cognomento Calabren. Venetiis impressi. iunii VIII. Summo Pontifice Federico christianorum Imperatore. Augustino Barbadico Venetiarum
Prin-

men idem typographus, eodem anno, aut certe proximo, Catullum hunc impressit, qui impreserat praecedentem editionem Tibulli et sequentem Propertii. Idem enim prorsus typus, eademque charta, forcipe insignita, conspicitur; et eodem volumine hi tres poetae compacti sunt. Quid? quod, cum in Tibullo, *signaturae*, uti uocantur a typographis, *a. b. c. d. e. f.* designentur; eadem in Catullo continuantur, et sequentibus literis: *g. h. i. k. l. m.* notantur.

Principe A. Dn. incarn. 1488. VIII Idus Iunias. fol. mai.

* 1488. *Clarissimi viri HYGINI POETICON ASTRONOMICON.*

— *Anno salutifere incarnationis millesimo quadringentesimo octogesimo octavo, mensis Iunii die septima. Impressum est praesens opusculum per Thomam de blavis de Alexandria. Venetiis. Cum figuris ligno descriptis. in 4.*

* 1489. *Verschung Leib Seel Er und Gutt. — Gedruckt in der Erenreichen stat Nurenberg in dem 1489 iare. in 4. (†)*

1491. *Tullius de Officiis cum commentariis Petri Marfi eiusque recognitione. cuius epistolas quaeso perlegas et in principio et in calce operis editas. Insunt praeterea Paradoxa; de amicitia; de senectute. Cum interpretibus suis. (††)*

— *Absolutum per Iacobum de paganinis, Brixensem, summa cura ac diligenti studio.*
MCC-

(†) Aliam huius libri editionem Augustae Vindel. per Io. Schoenspergerum A. 1493 proditam, uide supra.

††) Opusculum de amicitia interpretatus est Omnibonus Leonicens; de senectute, item et paradoxa, Martinus Philelticus. Hunc librum annotauit Maittaire, pag. 310; sed typographo non simul indicato.

*MCCCCLXXXI. die XV Martii. V E-
NETIIS. fol.*

* 1491. *Sphaera Mundi. — . Ioan-
nis de Sacro busto sphaericum opusculum
una cum additionibus nonnullis litera A spar-
sim ubi interserta sint signatis : contraque
Cremonensia in planetarum theoricis delyra-
menta Ioannis de Monte regio disputatio-
nes. etc.*

— *Hoc quoque sideralis scientiae singulare
opusculum impressum est Venetiis per Magi-
strum Gulielmum de Tridino de Monte-
ferrato (†) Anno salutis M. CCCC. LXXXI.
die XIII Ianuarii. in 4.*

* 1493. *Egidii Romani Commentaria
in VIII Libros Physicorum Aristotelis.*

— . *Impressa in almo gimnasio patauino
impensis ac diligentia solertissimi uiri Hye-
ronimi Durantis impressoris accuratis-
simi. (††) anno salutis M. CCCC. XCIII.
die XV mens. Octobris. etc. fol.*

(†) Idem typographus A. 1490 impressit Raphaelis
Regii enarrationes in Epistolam Plinii, qua libri Hi-
storiae natural. Vespasiano dedicantur, et alia; qui-
bus subscribitur Gulielmus Tridinenfis, cognomento
Anima mia. Vid. Maittaire, pag. 217.

(††) Huius Durantis sic fit mentio apud Maittair.
pag. 325: Egidii tractatulus de cognoscendis Urinis,
per Bernardinum Venetum, expensis Ieronymi Du-
ranti, Venet. 1494.

PARS IIII INDICIS
 LIBRORVM QVORVNDAM
 SVB INCVNABVLA
 TYPOGRAPHIAE
 IMPRESSORVM

QVOS
 POSSIDET ALTORFII
 CHRISTIANVS GOTL. SCHVVARZIVS
 PROF. PVBL.

SECTIO I.

*1455. Incipiunt sermones notabiles et formales per eximium dominum doctorem sacre theologie patrem Iacobum Cartusien. domus extra muros Erfordens. vicarium de precipuis festiuitatibus celebribus per anni circulum. tam de tempore quam de sanctis. auctorisati per Dñm papam Calixtum tercium. anno suo primo In octauo visitationis marie gloriose virginis. Anno Dñi. M. CCCC. LV. fol. a)

F

Eadem

a) Ita mihi hic liber oblatus est, tamquam ex praemissis uerbis A. 1455 impressus; quamuis ipse fatear, non sequi, ut, quo anno liber iste approbatus

Eadem uerba etiam in fine libri leguntur, addito eodem numero anni, nisi quod loco primi uerbi, *Incipiunt*, tunc positum est: *Expliciunt*.

*1469. *Ioannis de Ianua Catholicon*. impressum Augustae Vindelicorum, a Gunthero Zainero, Reutlingensi. fol. mai.

In fine hi leguntur uersus:

*Grammaticae partes et uocum proprietates.
Verius inuenies hoc codice. si quoque queres.
Nomen. qui libro scripturam impressit in illo.
Tunc cito comperies per litterulas capitales.
Hinc poteris certe cognomen (i. e. Guntherus)
noscere aperte.*

Ex

batus fuerit a Papa, eodem etiam impressus sit a typographo. Interim intuenti facile patet, hoc ipsum exemplar prope abesse a primordiis typographiae. Tam rudes enim adhuc tamque inaequales et sibi ubique dissimiles uacillantesque sunt typi, ut et typographi periti, qui contemplati sunt, censuerint, hos typos non ex aere fusos, sed ex ligno formatos fuisse; cum tamen fusis, adeoque magis aequalibus typis, Io. Faust et Petrus Schoeffer iam anno 1459 Durandi rationale officiorum diuinorum expresserint. Non loquor de integris formis tabulisque ligneis, Costeriano modo expressis; sed de singularum literarum typis mobilibus, nondum ex aere fusis, sed ex ligno formatis. Vnde accidit, ut, quotiescunque u. g. litera i in una eademque pagina uel triaies occurrat, toties accurate consideranti non ex omni parte sibi similis uideatur.

Ex REVTLING ZAINER *hic dicitur esse*
magister.

Recte presentis artis doctissimus ipse.

Vt pateat nomen libri qui dicitur esse.

Sumptus de variis autoribus atque poetis.

KATHOLICON. fertur quem collegisse IO-
HANNES.

Cui nomen patrum dat IANVA iuncta sit
ENSIS. (i. e. Ianuensis.)

Hoc complevit opus. lux ultima mensis aprilis.

Dum currunt anni nati factoris in orbem.

MILLE QVADRINGENTI queis SEXAGIN-
TA NOVENq₃

Adiice. VINDELICA finitur in urbe serena.

Quam SCHOVVENBERG tenuit. qui libro
praeludia dedit.

Titulo Cardineus praeses ubique coruscus

Terminat s3 diuus praesul ex VVERDEM-
BERG altus

Cum PAVLO secundo papa. imperante FRI-
DERICO. b)

F 2

*1470.

b) Habet hic liber CCCCXXIII folia, colore rubro per calamum notata et numerata; destituitur signaturis. Auctor de se ipso, fol. CCLXVIII, in voce *Ianua*, haec tradit: *Item a ianua porta dicta est Ianua. quedam ciuitas potens, nobilis. pulcra. et diues. iuxta mare sita. et est quasi introitus et porta lombardie. tuscie prouincie. Huius*
Ciuita-

*1470. *Iosephi antiquitatum Libri XX.*
 In fine: *Iosephi historiographi viri clarissimi.*
libri antiquitatum numero viginti. per Io-
hannem Schüssler. Ciuem Augustensem.
finiunt feliciter non scriptorum quidem arte.
sed qua nostra tandem etas dotata est. im-
pressoria scil. exarati. Anno a natiuitate
currente dominica. Millesimo quadringente-
simo septuagesimo. Kalendas uero Iulias
quarto. fol. mai. c)

*1470.

ciuitatis oriundus fuit compilator presentis libelli. qui
 dicitur PROSODIA, uel CATHOLICON.
 Compiler siquidem huius operis dictus frater IO-
 HANNES IANVENSIS DE BALBIS. de
 ordine fratrum predicatorum modicus. Qui etiam
 compilauit alium libellum in theologia qui dicitur
 dyalogus de questionibus anime ad spiritum. Qui
 etiam composuit quoddam opus paschale. ubi scil. de
 facili reperitur pascha. Sed hoc opus paschale com-
 posuit, antequam ordinem intraret. Quo uero
 tempore uixerit, et quando hoc opus absolue-
 rit hic auctor, idem docet in conclusione libri:
 Immensas omnipotenti Deo patri et filio et spiritui
 sancto. gratiarum referimus actiones. qui nostrum
 catholicon ex multis et diuersis doctorum texturis
 elaboratum atque contextum. licet per multa anno-
 rum curricula in MILLESIMO DVCENTESIMO
 OCTOGESIMO SEXTO ANNO DOMINI nonis
 martii ad finem usque perduxit.

c) Ad calcem huius libri et haec leguntur: Omnes
 libri antiquitatum. qui sunt simul uiginti. versus
 continent sexaginta milia. Sequitur deinde Eu-
 sebiu

*1470. *Iosephi Libri VII de bello Iudaico.* (cum proximo uolumine coniunguntur.)

In fine : *Iosephi historiographi viri clarissimi. libri de bello iudaico septem finiunt feliciter. per Iohannem Schüssler ciuem Augustensem impressi Kalendas septembris decimo. Anno uero a partu uirginis saluifero Millesimo quadringentesimo septuagesimo. Laus optimo maximo. d)*

F 3

*1471.

sepii cesariensis commendatitia in Iosephum, ex eius historia ecclesiastica. Postremo additur recensio septem mirabilium mundi, nescio, unde petita: quorum primum, dicitur Capitolium Romanum. — . Secundum, Pharos Alexandrina. que super quatuor canculos uitreos per passus uiginti. sub mari fundata est. — . Tertium, in Rhodo insula colossi imago erea. centum triginta sex pedum. fusilis facta. — . Quartum, simulacrum Bellephorontis ferreum. cum equo suo in Smyrna ciuitate in aere suspensum. nulli rei innixum. — . Quintum, theatrum in Heraclia ciuitate marmoreum. ita sculptum de monte. — . Sextum, balneum. cuius ut aquae calefiant. unius candelae accensione paratur. — . Septimum, templum Dianae Ephesi. etc.

d) Errauit ergo Gesnerus, in Biblioth. sub uoce Flauii, ubi scripsit : *Iosephi antiquitatum libri, et de bello Iudaico, impressi sunt Latine primum Venetiis, anno 1499. — deinde Lugduni apud Grypbium, anno 1557. etc.* Sic, obseruante CL. Schelhornio, T. III *Amoenit. literar.* p. 124, nec editio Iosephi Veronensis per M. Petrum Maufer, Gallicum, A. 1480

*1471. *Petri de Crescentiis commodorum ruralium Libri XII.*

In fine: *Petri de crescentiis ciuis bonon. ruralium commodorum libri duodecim finiunt feliciter per iohannem Schüssler ciuem Augustensem impressi. circiter XIII Kalendaras marcias. Anno uero a partu uirginis salutifero Millesimo quadringentesimo et septuagesimo primo. Fol. e)*

1471.

A. 1480 curata, in *Biblioth. du Boissianae Catalogo*, P. I, p. 8, omnium prima recte dicitur. Sed et Maittaire, pag. 113, non rem acu tetigit, qui Iosephi Libros VII Histor. primum Romae A. 1475 impressos fuisse, dixit. Neque haec nostra editio obseruata est, V. Celeberr. Io. Alberto Fabricio, *Biblioth. Graec. Libr. IV, cap. VI*, p. 242. Videtur esse antiqua uersio Rufini; neque enim nunc uacat eam excutere. *Libro XVIII Antiquit. Iud. cap. VIII*, (non cap. IV, uti uulgo capita distinguuntur, in eodem tamen contextu) testimonium de CHRISTO legere licet.

e) Post indicem operi praemissum, legitur haec epistola:

Excellentissimo principi Dno Karolo secundo. Dei gratia hierusalem et siliacie regi illustri seruus petrus de crescentiis ciuis bonon. etc. Cum considerarem etatem et multiplices cogitationes excellentissime maiestatis vestre. deliberaui librum componere afferentem consolationem et delectationem animo vestro. et perpetuam utilitatem subiectis vestris. quem vestre dñationi transmittito. humiliter supplicans et deuote. qui ipsum legere et examinare dignemini per uos et prudent-

1471. *Ad sanctissimum dñm dñm Paulum secundum, pontificem maximum. liber incipit dictus speculum vite humane. Quia in eo cuncti mortales in quouis fuerint statu uel officio spiritali aut temporalis speculabuntur eius artis et vite prospera et aduersa: ac recte viuendi documenta: editus a Roderico Zamorensi Episcopo et postea calagaritano hispano eiusdem Sanctitatis in ca-*

F 4

stro

prudentes vestros et clericos et laicos. sicut visus le-
 tus examinatus et approbatus est per sapientissimum
 virum fratrem Aimericum, magistrum ordinis fra-
 trum predicatorum. et per prudentissimos fratres eius.
 ac etiam per peritos in scientia naturali uniuersita-
 tis scolarium ciuitatis bononiens. etc. Ex qua epi-
 stola aetas Crescentii colligitur; cum Carolus II,
 propaginis Andegauensis, Rex Ierusalem et Sici-
 liae, Patri suo, Carolo I, A. 1285, successerit.
 Orlandus refert, hunc Crescentium, patricium Bo-
 noniensem, A. 1220 natum esse, et 1300 obiisse.
 Cum uero idem Crescentius, in praefatione
 tradat, se annos XXX diuersas per prouincias
 cum earum rectoribus circumuiisse, multosque
 libros antiquorum et nouorum prudentum per-
 legisse, et uarias ac diuersas operationes colen-
 tium rura uidisse; uix est dubium, quin hic au-
 ctor ad illustrandos ueteres scriptores rei agrar-
 riae, quos saepius citat, non nihil conferre pos-
 sit. Apud Saubertum, in *Histor. Bibl. Norimb.*
 p. 119., hic liber uitiose et obscure scribitur:
Petr. de Crescent. natal. comm. lib. 12. Anno 1471.
 Maittaire, p. 103, Crescentium hunc primum ad
 A. 1473, Louani impressum annotauit.

stro suo sancti Angeli castellano et referendario. fol.

In fine: *Finit liber dictus Speculum vite humane. — — — a Ginthero Zainer ex Reutlingen cui progenito. urbe autem commanenti Augustensi: arte impressoria in medium feliciter editus: Anno a partu virginis salutifero Millesimo quadringentesimo septuagesimo primo: ydus vero Ianuarias tercio f)*

* 1472. *Decretum Gratiani, cum Glossis.*

Init: *Incipit discordantium canonum concordia. ac primum de iure nature et humane constitutionis. Rubrica.*

In fine: *Anno incarnationis dñice. M. CCCC. LXXII. Idibus augustiis. Sanctissime in Xpo prē ac dño, dño Sixto papa quarto pontifice maximo. Illustrissimo, nobilissime domus austrie Friderico, Romanorum rege gloriosissimo! rerum dominis. Nobili nec non generoso Adolpho de Nassau archiepiscopatum gerente maguntinensem. in nobili urbe Moguncia que nostros apud maiores aurea dicta! quam diuina etiam clementia dono*

f) Vid Maittaire, pag. 94. Scriptor inter testes veritatis referendus.

no gratuito p̄. ceteris terrarum nationibus
arte impressoria dignata est illustrare ! hoc
presens Gratiani decretum suis cum rubri-
cis ! non atramentali penna cannaue ! sed
arte quadam ingeniosa imprimendi ! cuncti-
potente adspiranti Deo Petrus Schoiffer de
Gernsheym suis consignando scutis ! felici-
ter consummauit. Folio maximo. g)

* 1473. *Decretales cum Glossis.*

Init: *Incipit noua compilatio decretalium
gregorii. IX.*

In fine: *Anno incarnationis dñice. M.CCCC.
LXXIII. IX Kl. decembris Sanctissimo in Xpo
prē ac dño, dño Sixto ppa. IIII. pontifice ma-
ximo!*

F 5

g) Nescio, quid illud sit, quod Orlandus, de Orig.
et progressu Typogr. p. 13, referat, inter libros a
Schoeffero Moguntiae impressos, anno 1472
prodiisse *Corpus Canonicum*, sol. sine impressoris
nomine. Haec certe pars Iuris Canonici no-
men typographi euidenter designat. Neque cer-
ta hic tradit Maittaire, p. 97. Vid. D. D. Loc-
scher, *Stromat.* p. 240.

ximo! Illustrissimo, nobilissime domus Austrie, Friderico! Romanorum rege gloriosissimo! rerum dñis! Reuerendissimo in Xpo prē dño Adolpho archipsule maguntino! in nobili urbe Maguncia! que nros apud maiores aurea dicta, quam diuina etiam clementia dono gratuito pre ceteris terrarum nationibus arte impressoria dignata est illustrare! hoc pñs decretale glosa cum ordinaria dñi Bernhardi, non atramentali penna cannaue sed arte quadam ingeniosa imprimendi, cunctipotente aspiranti deo Petrus Schoeffer de gernsheim suis consignando scutis feliciter consummauit. Folio maximo.

Subiiciuntur eadem insignia colore rubro expressa Ioh. Fausti et Petri Schoefferi, quae in proximo libro conspiciuntur.

In ultima pagina, ueluti appendicis loco, sequentium argumentorum uersus adiiciuntur:

1. Cur Deus ultimis temporibus artis impressorie nouum seculo munus inuexerit.

2. Apologia uel excusatio cleri de ignorantia et carentia librorum.

3. Excusationis repulsio et artis impressorie commendatio.

4. Exhortatio ad comparandum libros.

5. Primorum artis magistrorum typus et Petri (Schoefferi) precorium.

Sed

Sed ultimi huius argumenti uersus, quam-
uis satis rudes, huc transferre libet:

*Scema tabernaculi moises salomon quoque
templi*

*Haud preter ingenuos perficiunt dedalos.
Sic decus ecclesie maius. maior salomone
Iam renouans. renouat beselehel et hy-
ram.*

*Hos dedit eximios sculpendi in arte magi-
stros.*

*Cui placet en maētos arte sagire viros.
Quos genuit ambos urbs moguntina Io-
hannes (Guttenberg et Faust)*

*Librorum insignes prothocaragmaticos.
Cum quibus optatum petrus (Schoeffer) ue-
nit ad poliandrum*

*Cursu posterior, introeundo prior.
Quippe quibus praestat sculpendi lege. sa-
gitus*

*A solo dante lumen et ingenium.
Natio queque suum poterit reperire caragma
Secum. nempe stilo prominet omnigeno.
Credere difficile est doctores quam preciosa
Pendat mercede scripta recorrigere.
Orthosintheticum cuius sintagma per orbem
Fulget franciscum presto magistrum ha-
bet.*

*Me quoque coniunxit illi non uile tragema
Publica sed comoda et terrigenum colu-
men.*

*O utinam exscobere falsis moliantur ideam
Qui sintagma regunt et prothocaragma
legunt.*

*Aureola indubie premiaret eos logotheca
Quippe libris cathedras mille suberu-
diunt. b)*

* 1475. *Codicis constitutionum impe-
rialium Iustiniani Libri IX priores,
cum Glossis.*

Rubrica : *In nomine domini nostri Ihesu
Xpi Codicis Iustiniani sacratissimi principis
perpetui augusti. repetite prelectionis. Inci-
pit. Constō de nouo codice faciēdo.*

In

b) Hoc uolumine non continentur, nisi *Libri V De-
cretalium Gregorii Papae IX.* At, a Sauberto,
l.c. p. 121, et a Beughem, in *incunab. typogr.*
pag. 33, etiam *liber VI decretalium Bonifacii
VIII*, Moguntiae eodem anno 1473 impressus
citatur. Idem liber, non facile antea aliis me-
moratus, describitur etiam a CL. Schelhornio,
T. IV Amoenit. liter. pag. 300. Orlandus, l. c.
pag. 14, tradit, *Decretales per Petrum Schoiffe-
rum A. 1479 esse impressos.* Quibus has edi-
tiones inter se conferre licebit, diiudicabunt,
utrum diuersae sint, an saltem in subscriptione
numerus anni sit mutatus?

In fine, itidem colore rubro expressa haec leguntur: *Anno natiuitatis Xpi. MCCCC. LXXV, ad. VII. Kalendas februarias. Scissi- mo in Xpo prē ac dño, dño Sixto papa. IIII. Illustrissimo, nobilissime domus austrie Fri- derico III. Romanorum imperatore inuictissi- mo, semper augusto. Reuerendissimo in Xpo patre ac dño, dño Adolpho Archipsule ma- guntino. In nobili urbe Maguncia non atra- menti calamo cannaue! sed arte impressoria (qua quidem etsi antiquitas diuina non digna est uisa iudicio! nostra nichilominus tempe- state iudulta) Sacratissimi principis Iustinia- ni Codicem! cunctipotenti fauente deo Pe- trus schoyffer de Gernsheym suis confi- gnando scutis feliciter consummauit. Folio maximo. i)*

Subiiciuntur consueta insignia Ioh. Fausti et Petri Schoefferi.

*1476.

- i) CL.Brenemann, in *Historia Pandectarum*, pag. 262. tradit, *Codicem Iustiniani Moguntiae editum A. MCCCCLXXV, extare in Biblioth. Vaticana, num. 5155*; sed non docet, an integer Codex Iusti- niani eo anno Moguntiae sit impressus, an tan- tum etiam nouem priores libri? Nos paul- lo post, ad A. 1477, etiam tres reliquos Codicis libros, iisdem quidem typis, sed non tam re- giis chartis tamque ampla forma, Moguntiae a Petro Schoefferi impressos, referemus.

* 1476. *Liber sextus Decretalium Bonifacii Papae VIII*, cum glossis.

Rubrica: *Incipit liber sextus decretalium dñi bonifacii pape. VIII. Fol.*

In fine: *Insigne et celebratissimum opus Bonifacii octavi quod sextum decretalium appellant In preclarissima urbe basiliensi Ingenio et arte Mihahelis VVenßlers impressum feliciter. est finitum Anno domini septuagesimo sexto post millesimum et quadringentesimum octavo ydus Iulii. k)*

* 1476. *Constitutiones Clementis Papae V*, cum glossis.

Rubrica: *Incipiunt constitutiones Cle. pape. V. una cum apparatu dñi. Io. Andree.*

In fine: *Anno salutis nostre. LXXVI. post. M. et CCCC. VI nonas may. ingenio et*

k) Orlandus, l. c. p. 166, commemorat BONIFACII VIII opera, quae sextum Decretalium appellant, per Michaelem VVenkler Basileae A. 1477 impressa. Fortasse numerus anni duntaxat in fine libri mutatus est.

et industria. Mihabelis VVenster. non absque summa arte et imprimendi pericia. completum est hoc dignum atque celebratissimum opus constitutionum Clementis quinti. in inclita urbe Basiliensi. quam non solum aeris clementia et fertilitas agri. verum etiam imprimencium subtilitas reddit famatissimam. l)

Adiiciuntur insignia VVensteri proxime expressa.

* 1477. *Authenticae, seu Nouellae constitutiones D. Iustiniani*, cum glossis.

Rubrica prima: *In nomine dñi nri ihu Xpi de heredibus et falcidia constitutio prima si heres legata soluere noluerit Incipit constitutio Imperatoris Iustiniani. a. Iohann. pape secundo.*

In

-
- l) Quia mihi adhuc defunt, *Liber VI et VII decretalium* ex Schoefferi typographia Moguntina; (quorum prius opus A. 1473; posterius, A. 1471 et 1476, Moguntiae impressum, quamquam sine nomine typographi, memorat Orlandus, pag. 14.) interim illorum locum sustinere potest haec editio Basiliensis; cum et character typorum VVensteri prope absit a character Schoefferi. Hanc editionem neque Maittaire, neque Orlandus, annotarunt. Ceterum, ab eo Mich. VVenstero *Gratiani Decretum*, A. 1481 impressum, Parte I huius Indicis iam recensuimus.

In fine : *explicit liber autenticorum.*
Fol. m)

* — — . *Consuetudines Feudorum,*
cum glossa.

Rubrica : *Incipiunt consuetudines feudo-
rum. Et primo de hiis qui feudum dare pos-
sunt. Et qualiter acquirantur et retinean-
tur. n)*

*1477 *Codicis Iustiniani Libri tres
posteriores, cum glossis.*

Rubri-

m) Typographus, Petrus Schoefferus, et annus im-
pressionis, in fine ultimae partis huius volumi-
nis indicatur. Coniungitur enim hoc opus cum
sequentibus duobus, in uno volumine.

n) Definit hoc opus (in Tit. LVIII Libr. II,) de
notis feudorum; cui adhuc adiicitur Const. de statu-
tis et consuetudinibus contra libertatem ecclesie edi-
tis. Non quidem hic annus impressionis, neque
typographus, nominatur; sed hoc opus feudale,
in eodem volumine, inter X Collationes Authent.
et tres libros posteriores Codicis A. 1477 Mogun-
tiae editos, colligatum, et iisdem plane typis,
paribusque chartis impressum, omnino ad idem
tempus, eundemque typographum, referendum
est. Praesto nobis est et aliud exemplar *Consue-
tudinum Feudorum cum glossa*, fol. quod pinguior-
ibus adhuc et maioribus typis est expressum,
sed sine nota typographi et temporis. Vix du-
bito, quin sit particula illius corporis iuris, cuius
Digestum infortiatum sine loco et anno impressio-
nis pro antiquissimo exemplari habet, et Pari-
siis in Biblioth. Sorbonae extare, eiusque chara-
cterem solito maiorem esse, ait CL. Brengmannus.

Rubrica : Codicis dñi iustiniani sacratissimi principis perpetui augusti repetite prelectionis incipit liber decimus.

In fine : Anno incarnationis dñice . M. CCCC. LXXVII. XII Kalendis septembris ! Sanctissimo in Xpō patre ac dño , dño Sixto papa . IIII . pontifice maximo . Illustrissimo , nobilissime domus austrie dño , dño Friderico Romanorum Imperatore inuictissimo , monarchie Xpiāne dñis . Reuerendissimo deoque amabili in Xpō prē ac dño , dño Diethero archipsule Maguntino ! in ciuitate Maguncia impressorie artis inuentrice atque elimatrice prima . X. collaçonum triumq; librorum Codicum opus egregium , Petrus Schoiffer de Gernsheim , glorioso fauente deo suis consignando scutis , feliciter finivit. Fol.

Subiiciuntur consueta Fausti et Schoefferi insignia .

His operibus iuris lubet adicere tres partes uetustas Digestorum , quamquam sine notatione temporis impressas. o)

G

* f. — . Di-

o) Ligaturae singulorum trium Tomorum , uetus possessor , praeter nomen suum , annum clō cccc LXXXII , per bibliopegum imprimentum curauit ; at ipsi libri sine dubio prius et aliquanto antiquius typis sunt exscripti.

* 1) — — . *Digestum uetus, siue Libri priores uiginti quatuor Pandectarum, cum glossis: desinit in Titulo de diuortiis.*

In fine: *Ad laudem eius qui est trinus et unus. Explicit Liber secunde partis digesti ueteris feliciter. Finis.* [nusquam autem indicatur finis partis primae digesti ueteris.] *Digestum uetus magna cura atque diligentia emendatum illustri insignique Nicolai Ienson Galici qui huius rei alios opifices facile antecellit quam diligentissime expressum feliciter explicit. Fol. p)*

* 2) — — . *Digestum infortiatum, cum glossis. Fol.*

Rubrica prima: *Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur.*

Rubri-

p) Hanc editionem non obseruauit Brenemannus, cum haec facile princeps, eademque Cuiacius potissimum usus fuisse uideatur. Miratur Maittaire, pag. 38, cur, cum Nicolaus Ienson iam A. 1461 librum impresse, qui *decor puellarum* inscribitur, ab eo tempore usque ad A. 1470, nullus liber ab eodem typographo impressus repariatur? Sed quid, si ad haec tempora, eiusmodi magna opera, sine notatione quidem temporis, ab eo ipso impressa referamus? Idem uero Ienson A. 1476 *Sextum Decretalium*, et *Constitutiones Clementis extrauagantes*; et A. 1477 *Decretum Gratiani*, impressit.

Rubrica ultimi libri: *Explicit liber. XXXVII. et XIII. huius. Incipit liber. XXXVIII. digestorum. et XLIII et ultimus huius. De operis libertorum. q)*

* 3) — —. *Digestum nouum*, cum glossis. Fol. r)

G 2

Rubri-

q) Libro huic ultimo nihil subscriptum legitur, nisi uocula *Finis*. Postremo autem, in separata pagina, additur *Registrum digesti uidelicet infortiati*. Ex quo *Registro* unius saltem quinternionis notas hic referam, ut, qui in eiusdem editionis exemplar incidant, habeant, quo utrumque inter se conferre possint:

a.

*primum uacat.
soluta matrimonio.
non committitur
putat tempus
si mora.*

Quibus uerbis *signaturae*, uti dicuntur a typographis, indicantur; u. g. —. a ij. a 3. a 4. a 5. etc. Annus impressionis non est designatus; at annus ligaturae fuit M CCCC LXXXII.

r) Etsi hae tres partes *Pandectarum*, quod iam diximus, idem genus ligaturae, huicque a bibliopogo impressam notam anni 1482, referant, non tamen uno eodemque tempore, (forte dubium, an ex una typographia?) prodiisse uidentur. Characteres enim singularum partium non plane sunt iidem, nisi forte in glossis. Typi in *Digesto* uetere sunt nitidiores; in reliquis duabus partibus, et maxime in *Digesto* nouo, pinguiorres et robustiores, adeo, ut hi non multum abeant a typis Schoefferianis, aut Venflerianis, neque tamen prorsus iidem sint. *Digestum ue-*
tus

Rubrica I: *Domini iustiniani sacratissimi p̄ncipis perpetui semper augusti iuris enucleati ex omni uetere iure collecti digestorum seu pandectarum incipit liber XXXIX. et primus h9. De operis noui nunciatione. Ru.*

Rubrica ultimi libri: *Domini iustiniani sacratissimi p̄ncipis perpetui augusti iuris enucleati ex omni ueteri iure collecti digestorum seu pandectarum explicit liber. XLIX. incipit L. etc.*

In fine libri nulla nota typographi aut temporis extat; adiicitur uero *Registrum* chartarum; cuius haec est prima particula:

*Dñi iustiniani.
nunciationem.
in communi.
quasi repetitio.*

SECTIO II.

tus et infortiatum habent signaturas; quibus destituitur Digestum nouum; trinis autem uoluminibus adiicitur registrum chartarum. CL. BRENC-MANNO, eruditissimo Iureconsulto, qui in emendandis illustrandisque Pandectis ex Codice Florentino, aliisque libris, cum scriptis, tum antiquis impressis, mira accuratione uersatur, forte non iniucundum fuerit, hanc exiguum supellectilem nostram ad ius spectantem animaduvertere; maxime cum alio tempore etiam editionem uniuersi iuris ciuilis, Venetiis per Baptistam de Tortis intra annos 1487, 1488 et 1489 impressi; itemque sex uolumina manuscripta, eaque membranacea, itidem uniuersum ius ciuile complexa, descripturi simus.

SECTIO II.

1472. *Isidori Iunioris, Hispalensis episcopi, libri Etymologiarum siue Originum, ad Braulionem, Caesaraugustanum Episcopum perscripti.*

In fine : *Isidori iunioris hispalensis episcopi. Ethimologiarum libri numero uiginti. finiunt faeliciter ! Per. Gintherum Zainer ex Reutlingen progenitum, literis impressi alienis. Anno ab incarnatione domini. Millesimo Quadringentesimo Septuagesimo secundo. Decima nona die, Mensis. nouembris. Fol. s)*

*1472. *Isidori iunioris, Hispalensis episcopi, liber de responsione mundi et astrorum ordinatione, ad Sesibutum regem.*

In fine : *Liber sancti ysidori epi de responsione mundi et astrorum ordinatione finit feliciter per Gintherum Zainer de reutlingen.*

G 3

lingen.

s) Mirum, unde sequentia tradiderit Saubertus, de Bibl. Nor. p. 120 : 1472. *Isidori Etymologia per Guntberum Zainer ex Reutlingen progenitum, impressa literis alienis. (ita enim habent ipsissima uerba.)* Ego autem in meo exemplari, non : *literis alienis* ; sed, *literis abenis*, legere possum. *Isidori et Braulionis literae mutuae, quas Zainerus huic operi praemisit, in Putschii editione sunt omissae. Vid. Maittaire, pag. 100.*

lingen. Ciuem augustensem. Anno dñi. m. CCCC. LXXII. Mensis decembris. Die septima. Fol.

* — — . *Lectura super arboribus consanguinitatis et affinitatis. Iohannis Andree. t)*

* 1472. *Alberti de Eyb Margarita poetica.*

In fine : *Anno a natiuitate domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo die uero secunda Mensis decembris finita est hec summa Alberti de Eijb : utriusq; iuris doct̃oris eximii que Margarita poetica dicitur : per industriosum impressorie artis Magistrum Iohannem sensenschmid ciuem Nurmbergensem cuius diligentiam imprimendi*

t) Huic quidem tractatui , I V plagulis constanti , non addita est nota typographi et temporis ; attamen eundem prorsus characterem eandem chartam refert, quales in Isidori opusculis modo recensitis obseruantur , eodemque uolumine compactus extat ; ut non dubium sit , quin eodem tempore a Gunthero Zainero fuerit impressus . Mirum autem est , Guntherum iam characterem fere Italico et perquam nitido usum esse , cum superiori anno speculum uitae humanae typis tam pinguibus et magnis , qui tamen et ipsi splendorem quendam prae se ferrent , imprefferit ,

primendi corrigendiq; : opus ipsum optime manifestat. Fol. min. u)

G 4

*1472.

u) Dedicatio huius operis ita incipit : *Albertus de Eijb Iuris utriusq; Doctor. Sanctissimi dñi nostri pape pii II. Cubicularius : Bambergensis et Eüstenfis ecclesiarum canonicus. Reuerendissimo in Christo patri : et dño dño Iobanni dei grā epō Monasterienfi : Comiti Palatino Rheni : ac bauarie duci illustrissimo : Salutem plur. dicit : et presens dedicat opus. Optasti saepenumero, — — ut si quando mihi adesset otium : non nullas artis Rhetorice prēptiones : diuersas clausularum uariationes : ac plurimas tam oratorum quam poetarum auctoritates : diuersis in uoluminibus sparsas et uage disiectas : dictu quidem et memoratu dignissimas : quae ad ornatam, concinnam, splendidam et resonantem orationem : ac ad bene beateque uiuendum admodum conducerent : et expedirent : in unam — — deligerem consonantiam : atque in facilem quendam reducerem modum. Habes argumentum huius operis. Primum exhibentur Gasparini Barzizii Pergamenfis et Stephani Flisci Socinensis, eloquentiae praecepta. Deinde ex omni genere oratorum, poetarum, et historicorum, ueterum, imo et recentiorum illius aevi, flosculi optimi sententiaeque et loquendi formulae excerptae afferuntur; unde et hic liber locis quibusdam ueterum scriptorum rectius legendis inferuire possit. Vbi Plautinas elegantias proponit, fol. CCCLXVII et CCCLXXI; Plauti comoedias distinguit in usitatas, et inusitatas nouiterque repertas; ad quarum posteriorum classem refert : Mustellariam, Persam, Rudentem, Stichum, Trinumum, Truculentum, Militem gloriosum, Mercatorem, Pseudolum, Penulum, Bacchidem, Menechmos. Denomin-*
nationis

*1472. *Consilia Friderici de Senis, Decretorum Doctoris, in diuersis studiis, et maxime Perusino.* (qui scriptor floruit A. 1312.)

In fine: *Finis Consiliorum eximii decretorum doctoris domini Frederici de Senis. Rome. impressorum per Magistrum Adam Rot. Metens. dioec. clericum Anno Salutis M. CCCC. LXXII. XXV Iunii. sub. Sixto IIII. Pontifice maximo. Fol. mai.*

* — — . *Tractatus domini Frederici de Senis, super permutatione beneficiorum directus domino Lapo de Podioboniti, qui fecit additiones que sunt in predictis questionibus inserte. Deo gratias. x)*

*1472.

nationis operis sui rationem ipse auctor indicat in dedicatione: *Margarita poetica*, inquit, *haud abs re opus clarissimum tibi nomen sume: tum a genitrice mea dignissima: dña Margarita de Wolmershausen: femina quidem clarissima: a qua tanquam magistra optima: literarum prima hausi elementa: tum a margaritis, etc.* In epilogo libri, ipse auctor hoc opus suum uocat *diuinum et immortale, librum elegantissimum et delicatissimum, codicem copiosissimum, opus perfectissimum; eiusque ordinem, item et auctores, quos secutus est, recenset.* Praemittitur operi satis amplius index, secundum ordinem foliorum; foliorum autem numeri non typis, sed calamo, designati sunt. Maittaire, pag. 116, opinatus est, hunc librum primum Romae A. 1475 impressum esse.

x) Hic tractatus iisdem typis impressus, praecedenti libro in eodem uolumine compacto adiungitur.

* 1472. *Sacre theologie magistri nec non sacri eloquii preconis celeberrimi fratris Roberti de Litio Ordinis Minorum professoris opus quadragesimale perutilissimum quod de penitentia dictum est. Feliciter incipit. Fol. min.*

In fine:

*Rubertus celeber finxit non parua minorum
Gloria me fratrum Paulo regnante secundo.*

*Quarto sed Sixto ueniens Halbrunna ale-
mannus*

*Franciscus formis ueneta me pressit in urbe
Mille quadringentis et septuaginta duo-
bus. y)*

* 1472. *Tractatus maleficiorum An-
geli de Aretio.*

In fine : *Explicit tractatus maleficiorum
famosissimi doctoris domini Angeli de gambe-
leonibus de Aretio cum pluribus additioni-
bus ultra primam eius lectionem Anno sa-*

G 5

lutis

y) Typographus hic dicebatur Franciscus Renner de Hailbrun; a quo et alios libros Venetiis impres-
sos infra referemus. Maittaire, p. III, hunc
librum primum Basileae A. 1457 impressum pu-
tauit. Robertus ille Caracciolus, secundum App.
ad Cauei Histor. litter. p. 107, tanta concionandi
facultate polluisse fertur, ut lacrymas auditoribus
suis pro lubitu excutere potuerit, Secundus Pau-
lus cognominatus,

lutis millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo die uero decima quarta mensis nouembris sedente Sixto quarto pontifice maximo, Anno pontificatus eius secundo. Fol. mai.

(In Italia opus hoc impressum est, sed sine certa nota typographi.)

* 1472. *Tractatus maleficiorum D. Angeli de Gambilionibus de Aretio Iuris utriusque Doctōris excellentissimi cum omnibus additionibus nouissime per ipsum factis post compilationem huius aurei ac preciosissimi operis.* (Quae inscriptio literis maioribus expressa est in exemplari.)

In fine :

*Petrus adā mātus opus hoc impssit in urbe
Illic nullus eo scripserat ere prius. 2)
M. CCCC. LXXII. fol. mai.*

* 1472. *Variorum tractatum iuridicorum collectio.* In

-
- 2) Vtrum his uerbis trium typographorum nomina: *Petrus, Adam, Mantiis*; an unius: *Petrus Adamantus*; indicentur, haereo? Liber sine dubio etiam in Italia est impressus; singularis locus latet; typi sunt elegantes. Nostro exemplari manu in fine adscriptum est: *M̄gr Nicola9 Ieger p̄b9 in VVieding emit hunc tractatum Bononie.* Chevillerius, et Maittaire, putarunt, Angeli de Aretio tractatum de Criminibus primum Parisiis A. 1476 impressum esse.

In fine: Sequitur nunc totius materie notificationis hoc volumine contentae:

Repetitio C. quoniam contra falsam. per d. Lanfraneum de Oriano de brixia, Defensorium iudicii fratris Erardi iuris doctoris.

De modo studendi et uita doctorum et que opera scripserunt. per dom. Ioannem baptistam de Sancto Seuerino. aa) Super sedemus, reliquos tractatus nunc sigillatim recensere.

Tandem haec leguntur: *Repetitiones Disputationes nec non Tractatus diuersorum doctorum prius enarratorum summa cum diligentia per doctores famosissimos emendati. Impresse fuere opera et impendio Ioannis de Colonia atque Vindelini de spira. Venetiis Anno dñi M. CCCC. LXXII. Nicolao Throno principe iucundissimo et duce felicissimo. fol.*

* 1473.

aa) Huic tractatui Io. Baptistae typographus sequentia uerba adiecit impressa: *Editus fuit hic tractatus per dominum Ioannem baptistam de caccialupis de scto Seuerino. anno dni. N. CCCC. LXXII. de mense aprilis, in ciuitate senarum. Sic et alteri exemplari Aretii Tractatus de Maleficiis agglutinati sunt hi duo Tractatus sub typographiae initia adhuc MSCTi: 1. Lanfranci repetitio super C. quoniam contra falsam, 2. de modo studendi et uita doctorum tractatus Io. Baptistae de Seuerino. Huic posteriori ea ipsa uerba, quae modo recensuimus, etiam sunt subscripta. Haec autem sine dubio de prima publicatione sunt intelligenda; quae deinceps alii descriptores et typographi nihilominus retinuerunt,*

* 1473. *Sermones aurei de Sanctis per totum annum, quos compilavit magister Leonardus de Utino sacre theologie doctor, ordinis fratrum predicatorum, ad instantiam et complacentiam magnifice communitatis Utinensis ac nobilium virorum eiusdem M. CCCC. XLVI in vigilia beatissimi nri Dominici, Confessoris. bb)* Impressi quoque sunt hii sermones Venetiis per mgrm Franciscum de Hailbrun et mgrm. Nicolaum de Franckfordia socios. M. CCCC. LXXIII. in 4.

* 1473. *Eiusdem Leonardi de Utino Sermones aurei de Sanctis. M. CCCC. LXXIII. Fol. cc)*

* 1474. *Incipit Compilatio solennis de planctu ecclesie religiosi fratris Aluari pelagii natione hispani, iuris canonici doctoris eximii ordinis sancti Francisci professione. etiam summi penitentiarii: tunc temporis scitissimi in Xpo patris et dñi dñi Iohannis uigesimi secundi, in ciuitate sua auinionensi*

bb) Inde auctor Append. ad Cauei Hist. liter. p. 87, forte tradidit, hos Sermones iam A. 1446 typis excusos prodiisse.

cc) Nulla adest nota expressa typographi et loci. Hos sermones primum ad A. 1476, pag. 118, annotauit Maittaire.

nionensi cum curia presidentis. deplangens
eccleie Catholice morbosum et defectuosum
utrumque tam ecclesiasticorum, quam secu-
larium, lugubrem statum, firmans nihilo-
minus solide et fundans intentum suum ra-
tionibus theologicis et iuridicis etc.

In fine: Subscriptio compilantis. opus pre-
scriptum manu propria una uice correxi. et
apostillaui Anno Domini MCCCXXXV. in
algarbie portugalie ubi sum presul in uilla
ramra. Secundo correxi et apostillaui in
sancto iacobo de compostella. anno Domini
MCCCXL. &c. Summa notabilissima ual-
de omnibus spiritualibus ac secularibus pro-
ficua. de S. Ecclesie Katholice planctu inti-
tulata — — — . Per honorabilem vi-
rum Iohannem Zeiner de Rütlingen
procreatum, urbe Vlm commorantem cum
summa diligentia correctâ atque arte im-
pressoria effigiata. Cum indiuidue trinita-
tis adiutorio finita. et feliciter consumma-
ta. Anno dñi Millesimo quadringentesimo
septuagesimo quarto, die uero. XXVI octo-
bris. etc. Folio maximo. dd)

* 1475.

dd) Orlandus, p. 82, 157, et 380, hunc librum uocat
rarissimum; sed in eo errat, et locum patriae at-
que domicilii typographi confundit, quod eun-
dem

* 1475. *Catonis Magni Ethica*, commentario morali illustrata a Philippino de Pergamo.

In fine : *Ob prime omnium rerum cause preconia, militantisque ecclesie eruditionem, Cathonis magni, auctoris moralissimi, ethica pregnantissima, torquendo Auguste imposita. In qua facultatum plurium gaza recondita est uberrima. Ex qua siquidem quisquis opusculi presentis lector attentus, excerpere amplissime fructificationis palmites poterit : summi ac immortalis opificis presidio finit felicius. Incarnationis saluberrime anno. M. CCCC. LXXV. die crastina festi omnium sanctorum. etc. Fol. ee)*

* 1476.

dem librum A. 1473. Vlmae per Io. Zeinerum, et A. 1474 Reutlingae, impressum fuisse, ait. Neque enim credibile est, tam grande uolumen intra duos annos bis in uicinia prodiisse. Errant uero etiam Gesnerus in *Biblioth.* et VVharton ad Cavei *Histor. literar.* p. 25, qui ex titulo *planctus Ecclesiae et Summae notabilissimae* duos Aluari libros Vlmae A. 1474 impressos sibi finxere.

ee) Commentarios hos satis spissos, auctor, Philippinus Pergamo, prior monasterii S. Mariae de treslonibus de Padua, appellauit *Speculum regiminis*, et dedicauit Galeato, Vice-Comiti, Mediolani, Papiae, Pergami, aliarumque Italiae urbium Vicario imperiali, qui floruit A. 1380. Neque uero hic Philippinus tantum moralia praecepta prosi sermonis, sed etiam ligatae orationis, illustrauit, horumque auctorem, uti uulgo, uocauit *Catonem*

* 1476. *Aristotelis Libri de Historia animalium, item Libri IIII de partibus animalium, et Libri V de generatione animalium*, interprete Theodoro Gaza.

In fine: *Finiunt libri de animalibus Aristotelis interprete Theodoro Gaze. V. clarissimo: quos Ludovicus podocatharus Cyprius ex Archetypo ipsius Theodori fideliter et diligenter auscultavit: et formulis imprimi curavit Venetiis, per Iohannem de Colonia, sociumque eius, Iohannem Mantzen de Gherretzem. Anno Domini M. CCCC. LXXVI. Fol.* (Huius libri typis nihil in isto genere facile elegantius nitidiusque uidi.)

* 1476. *Sacri eloquii p̄conis celeberrimi fratris Michaelis Mediolanensis Ordinis minorum regularis obseruantie opus perutilissimum per aduentum et quadragesimam de peccato in genere, et de tribus peccatis principalibus. scil. superbia. auaritia. et luxuria.*

In

Catonem Oratorem. De uero autem auctore, praeter alios, disquirunt Daumius, in notis ad *Dionysii Catonis Disticha*; et CL. Fabricius, in *Biblioth. Latina*, pag. 682. Leyserus hunc auctorem inter Poetas medii aevi omisit.

In fine: *Explicit sermonarium triplicatum per aduentum. — — • Impressum Venetiis per Franciscum de Hailbrun et Nicolaum de Franckfordia socios. M. CCCC.LXXVI. Laus Deo. in 4.*

* 1476. *Libri IV de ueritate catholice fidei contra errores gentilium. edit. a venerabili frē Thomas de Aquino, de ordine fratrum predicatorum, doctore egregio.*

Impressi Venetiis per Franciscum de Hailbrun et Nicolaum de Franckfordia socios. Laus Deo. in 4.

* 1476. *Sermones elegantissimi Succi de tempore per circulum anni, una cum registris finiunt feliciter: Anno domini MCCCC LXXVI. nono Kalendas Iulii. Fol. ff)*

* 2477. *Aurea bulla Caroli IV, Imper. A. 1356 promulgata. Latine.*

In fine: *Anno natiuitatis dñi Millesimo quadringentesimo septimo. Nono Kl. Iunii. Opusculum Aurea bullae appellatum diligenter regia in ciuitate Nurnbergensi. per Anthonium Coburger, eiusdem ciuitatis incolam impressum. finit feliciter. Fol.*

ff) in calce partis hiemalis, hi sermones Succi de tempore sic dicuntur, quia de succo et de medulla sacre pagine stilo subobscuro sunt extracti.

FINIS PARTIS IIII
Indicis Librorum quorundam Saeculo XV
impressorum.

INDEX NOVVS LIBRORVM

SVB INCVNABVLA TYPOGRAPHIAE
IMPRESSORVM

QVOS

ALTORFII POSSIDET

C. G. SCHVVARZIVS, P. P.

PRAELVDIA NON NVLLA
TYPOGRAPHIAE.

I. **T** *Abulae quaedam Speculi Sal-
uationis humanae, Costeria-
no modo foliis chartaceis
iisque haud opisthogra-
phis, sed conglutinatis, impressae, ita
quidem, ut non singulae literae e typis
mobilibus collectae digestaeque fuerint
in uocem, uox in uersus, uersus plures in
paginas; sed, prout Petrus Bertius, *Libr.*
III rerum Germanic. pag. 613, loquitur,
singulae paginae singulis tabellis ligneis
expressae, cum imaginibus et figuris, cum*
A *lite-*

literis, extantibus et prominentibus. Istaec autem paginae, siue tabulae nostrae, sub imaginibus prophetarum, in superiore regione, ad indicandam chartarum seriem, signatae sunt literis ex ordine Alphabeti: cuiusmodi signa typographi hodie *signaturas* appellant. Mihi non sunt praesto, nisi posteriores tabulae, his literis, inter duo puncta, signatae: . *f. g. h. i. k. l.* (Chartam. *m.* et. *n.* amico dedi,) *o. p. q. r. c.* [pro. *s.*]. *t. v.* Ultima adeo tabula, quae litera. *v.* signata est, agit de praemiis coelestibus beatorum post hanc vitam. Est uero haec tabula, haud secus, ac ceterae omnes, quasi in tres regiones, siue partes, distincta: quaeuis pars ternas habet areolas, seu loculos. In media primae partis areola, repraesentantur *figurae Davidis et Esaiae*, subsignatis eorum nominibus. Emanu Davidis procedit quasi schedula oblonga, cui haec uerba inscripta: *Tanquam sponsus dominus procedens de thalamo suo*; e Psalmo XVIII, u. 6. Emanu Esaiae similiter progreditur schedula oblonga, cum his uerbis, Esaiae Cap. LXVI, u. 10: *Tanquam sponsus decorauit me corona.* In dextra areola primae partis

tis

tis haec uerba sculpta sunt : *Legitur in Cantic. Canticor. III Cap. quod Sponsus alloquitur sponsam, cum eam sumendo dixit : tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te. Veni amica mea, tu enim coronaberis. Sponsus uero iste est Christus. qui assumendo eam Sponsam, quae est anima sine macula omnis peccati, et introducit eam in requiem eternam, et coronat eam cum corona immortalitatis.* In sinistra areola primae partis, haec uerba prodita sunt : *Legitur in Apocal. XXI Cap. quod Angelus Dei apprehendit hominem euangelistam, cum esset in spiritu, et uolens sibi ostendere archana Dei, dixit ad eum : Veni, et ostendam tibi sponsam uxoremque Agni. Angelus loquitur ad omnes in generali, ut ueniant ad auscultandum in spiritu Agnum innocentem Christum, animam innocentem coronantem.* In media parte huius tabellae, sub uerbis Cantici Canticorum, areola dextra exhibet figuram Salomonis coronantis sponsam. Altera, siue media, areola repraesentat imaginem Saluatoris coronantis imaginem fidelem ; et tertia, siue sinistra, areola : imaginem Angeli alloquentis Johannem. Nihil attinet figuras et uersus infimae partis nunc de-

scribere, cum chartae parcamus. Integer uero hic libellus, qui foliis triginta novem constat, et tam imagines, quam sententias, ex uaticiniis Veteris Testamenti ad Euangelistarum historiam de Christo accommodatas, rudique arte sculptas, complectitur, extat Ulmae, in *Bibliotheca Krafftiana*; quem libellum luculenter descripsit, et Tabulam inde similiter e ligno sculpto expressam euulgavit, v. c. Schelhornius, *T. IV Amoenit. literar. pag. 293*. Eiusdemque libelli exemplar, cui unicum, idque primum, folium deest, asservatur Vindobonae, in Bibliotheca illustrissimi et excellentissimi Comitum, CAROLI PERTVSATI, SACR. CAES. MAIEST. *Regentis supremi Senatus Hispanici*. Vid. das Merckwürdige Wien, *Mense Febr. A. 1727, pag. 102, seqq.* In hoc posteriori exemplo color atramenti dicitur esse satis ater; in nostro autem, admodum est pallidus, ita, ut huius atramentum non tam oleo, quam aqua, tinctum appareat: unde et inferiores partes nostrarum tabellarum iam olim, uel spiritu quodam, uel alia materia liquida forte affusa, ita sunt laesae, ut omne istud atramen-

mentum ibi euanuerit, uestigiis *pressurae* nihilo minus tam manifestis sine atramento relictis, ut prope omnes figurae literaeque adhuc ibi dignosci possint. Credibile adeo est, nostras chartas ante inuentum atramentum typographicum, idque oleo mixtum, fuisse impressas. Ex uiro erudito, qui in peregrinatione sua inspexit exemplar *Speculi Salvationis humanae*, quod Harlemenenses seruant, suoque Laurentio Costero tribuunt, intellexi, utique huius exemplaris figuras, et sententias, differre ab iis, quae hucusque commemorauimus. Apud Harlemenenses enim et Latinum, et Belgicum exemplar huius speculi extat, et utrumque folia LXI complectitur. Latinum sigillatim, post quinque paginarum praefationem, quinquaginta sex continet paginas, quibus itidem insigniores Veteris et Noui Testamenti historiae mutuo inter se, et cum ethnicis, comparatae, euoluuntur. Quaeque pagina oculis sistit binarum historiarum figuras, binis tabellis quadratis per columnas iunctis, iisque ligneis, incisas, cum breui argumento sub singulis tabellis per characteres fixos intra tabellas inclusos

clarato: binas etiam sub tabellis columnas unamquamque uiginti quinque uersuum rhythmicorum characteribus *lignets mobilibus* excusorum, quibus figurarum sensus explicatur. Ad paginae plerumque calcem, columnis singulis subiicitur locus auctoris, siue sacri, siue profani, unde historia deprompta est, *typis* itidem *mobilibus et ligneis* excusus. In Tabella ultima conspicitur figura ex Matthaei Capite xxv petita, cum hoc argumento : *Regnum coelorum simile est decem uirginibus* ; item, manus scribens, additis his uerbis : *Manus Domini scripsit in pariete.* Quae si ita sunt, prout scribit Maittaire, loco mox excitando, Harlemsium exemplar Latinum ad amissim conuenit cum illo, quod extat Parisiis in Bibliotheca Patrum Coelestinorum, quodque priuatim habuit ac descripsit Chevilier, *dans l'origine de l'Imprimerie, pag. 281.* Item, quod ex PEMBROKIAE Comitibus Bibliotheca descripsit Maittaire, *T. I. Annal. Typogr. pag. 18.* Vtrum autem Harlemenense, an illud nostrum exemplar, sit antiquius ; certo definiri non potest, cum utrumque indicio temporis

ris, loci, et artificis, destituatur: ii autem, quibus utriusque inter se conferendi datur occasio, ex uerisimilibus indiciis facilius iudicium ferre possunt. Hoc interim certum est, in nostro nullos adhuc *typos mobiles*, neque *atramentum oleosum*, apparere.

II. *Tabula Germanica, eaque Costerianis aequalis*, quae, cum itidem ad Speculum salutis humanae pertineat, figuris dictisque sacris repraesentat *institutionem sacrae coenae*. Ea unica est reliqua ex integro quodam opere foliorum chartaceorum minorum, et in parte infima signatur litera .C. tanquam fuerit tertia, uel forte uicesima tertia, alicuius libelli: cum hoc argumentum in Latini exemplaris *Tabula* xviii, litera S signata, occurrat. In huius Tabulae prima regione, conspiciuntur figurae Davidis et Moyfis; a Davidis dextra, haec Monachicis characteribus sculpta sunt uerba Germanica: *Der Mensch hat großen das Brot der Engel.* A Moyfis sinistra: *Sr solt kumen und essen mein Brot.* In alterius regionis primo loculo, seu areola, apparet Melchisedecus, armato Davidi offerens panem et

A 4 uinum,

uinum, inferne his uerbis subnotatis: Mitt fleis hört mich Ir sölt essen den hern. In altero, siue medio loculo, repraesentatur Seruator, assidens mensae, cum duodecim discipulis, et sacram coenam instituens. Tertio loculo, effinguntur, Moyse, et quidam Israelitae, manna coelo delapsum colligentes; quibus haec uerba sunt subiecta: Herre du hast vnß geben vom hymel das prot. Tandem, in infima huius Tabulae regione conspiciuntur imagines Esaiae, et Syracidae. Sub illa legimus haec: Man list am Püch der Geschöpff am xiiii C. Da Abraham was kumen von dem streit und mitt im bracht ein grossen raub den er gnomen het von sein feinden da gab Im der Priester Melchisadech Prot und Wein. &c. derselb Melchisadech bedewt Xpm. Sub Syracide legimus haec: Am Puch des Ausgangs der Kind von Jesrl am xvi C. dz gepot monsi das er dem Volck saget, das ihr Getlicher samlet von dem Hymel prot, als vil Im nottürfft were deselben tags. etc. dasselb hymel brot bedewt das prot Xpm den herrn der sein leib gab den Jungern. etc. Quiuis facile agnoscer, figuras huius folii pariter atque literas tabulae lignae, et quidem non a

Belga,

Belga, sed a Germano quodam, fuisse insculptas, chartaeque inde impressas.

III. *Ars memorandi notabilis per figuras Evangelistarum*; siue, prout extrinsecus integumento libelli inscribitur minio: *Concordantiae Evangelistarum*. in fol. min. Constat hic libellus ex triginta foliis haud opisthographis crassioris chartae, ita tamen, ut et hic bina semper folia sint conglutinata, praeter primum et ultimum, quae integumento adhaerent. Exhibentur hic praecipua quatuor Evangelistarum argumenta, ita quidem, ut singulorum foliorum paginae auersae solum contineant textum explicationis; aduersae autem, figuras explicationi respondentes, et e regione oppositas. Primum Evangelistae Iohannis, deinde Matthaei, tum Marci, ac denique Lucae, argumenta et figurae exponuntur. Et figurae quidem ad Euangelium Iohannis pertinentes, Aquilae expansae; Matthaei, Angelo; Marci, Leoni; et Lucae, Boui erecto, numero singulorum Capitum annotato, inferuntur. Tam argumenta, quam figurae, tabulis ligneis, iisque sculptis, expressae sunt: at-

que uti in argumentis characterem Gothicum, satisque crassum et informem, ac tunc maxime in Germania usitatum; ita in figuris piam simplicitatem, ubique autem primae artis ruditatem, facile animaduertas, atque admireris; etsi neque anni, neque loci, neque artificis, notam adscriptam inuenias. Simile exemplar copiose accurateque descripsit laudatus Schelhornius, *T. I Amoenitat. literar. pag. I*, seqq. itemque ex illustrissimi Comitum PERTVSATI Bibliotheca, simul Tabulam I huius libelli, (cui ibi desunt folia c et l) delineatam exhibuerunt Auctores des Merckwürdigen Wiens, *Mense Febr. pag. 110, seqq.* Quamobrem non necesse puto, ut de meo exemplari hoc loco plura exponam. Ceterum, eundem libellum, diu post inuentam typographiam, nempe anno 1505, a *Thoma Badensi*, cognomine *Anshelmo* (qui typographiam Pforzheimii habuit,) forma quarti ordinis recusum possideo: in quo quidem eadem argumenta, eademque figurae sunt retentae; ac argumenta tunc typis fuis, iisque mobilibus, sunt excusa, eademque memoriae causa in uer-

uersus subiectos sunt redacta ; figurae uero , ligneis quidem tabulis, sed iam paulo curatius , sunt insculptae. Ipse uero hic libellus recentior hunc titulum praefixum gerit: *Rationarium Euangelistarum omnia in se euangelia prosa. uersu. ymaginibusque , quam mirifice complectens.*

IV. *Ars moriendi, ex uariis sententiis collecta, cum figuris, ad resistendum in mortis agone diabolice suggestioni ualens, cuilibet Christi fideli utilis ac necessaria.* Impressum Nurmberge per Ven. dñm Io. VV. Presbr̃m. in 4. Habes hic non solum figuras, quae partim diaboli tentationem, partim consolationem Angelorum, repraesentant; sed et commentationes breues, easque figuris respondentes. u. g. Primum describitur: *Temptatio dyaboli de fide*: deinde, *Bona inspiratio angeli de fide*. Porro: *Temptatio dyaboli de desperatione*; *Bona inspiratio angeli contra desperationem*, et quae sunt reliqua. In primo folio est titulus, et figura hominis morituri. In altero folio occurrit praefatio, cuius hoc initium est: *Quamuis sem̃ ph̃m III. Ethicorum, oim̃ terribilium mors corporis sit terribilissima, Morti tamen anime nullatenus est*

est comparanda : teste Augustino , &c. In penultimo folio haec legimus : *Si agonisans loqui et usum rationis habere potuerit , fundat orationes , Deum primo inuocando , ut ipsum per ineffabilem misericordiam suam & uirtutem passionis suae suscipere dignetur. &c.* His argumentis e regione opponuntur figurae conuenientes. Ne uero putes , hoc nostrum exemplar ad primordia typographiae pertinere ; quod potius est imitamentum et simulacrum illorum uetustiorum praeludiorum. Nam commentationum quidem textus est prorsus idem , quem in antiquissimis libellis uiderunt , discripseruntque , Maittaire et Vffenbachius : at in hoc exemplari , textus ille non incisis tabellis ligneis , sed typis mobilibus et fuis , est impressus. Typographus enim , *Iohannes Weissenburgerus* , Presbyter , demum exeunte saeculo XV , et ineunte XVI , Norimbergae uixit. At idem omnino adhuc antiquioribus tabulis ligneis usus est in figuris huius libelli imprimendis ; utpote quae multo rudiores deformioresque sunt , quam in eam aetatem conuenire uideantur , qua Norimberga iam
exi-

eximios sculptores formarumque ligno incidendarum artifices tulit. Proxime enim a laude exquisitae artis absunt LXXX tabulae ligno incisae, quas Antonius Coburgerus, A. 1491, inseruit Libro Germanico, dem Schatzbehalter, oder Schrein der Wahren Reichthümer des heyls und ewiger Seeligkeit, &c. Et quis non admiretur formas, quibus ornatus est insignis ille Liber poeticus, Eheverdanc dictus, et primum A. 1517 Norimbergae excusus; cuius figurarum in ligneis tabulis incisarum elegantiam qui assequatur, non credo hodie ullum superesse artificem? Alioquin libellus ille, cui nomen est *ars moriendi*, utique inter prima typographiae praeludia numeratur, in quo nempe non solum figurae, sed et textus commentationum, admodum rudi arte tabellis ligneis fuere incisa. Cuiusmodi exemplar descripsit Maittaire, T. I *Anal. typograph.* pag. 20, seqq. item b. Vffenbachius, apud v. c. Schelhornium, T. IX *Amoenit. liter.* pag. 975, et 984.

Iam ultro quidem largimur, utum tabularum lignearum, quibus literae aequae ac figurae fuere insculptae, fuisse prae-

praeludium perfectioris typographiae, cui scilicet typi mobiles, iique aere fusi, sunt proprii: at dubium est, ad quem iure meritoque inuentio istius artis sit referenda? Eam gloriam hucusque Harle-
menses Laurentio suo Costero unice uin-
dicarunt; quamvis ne unicam quidem ta-
bellam proferre potuerint, cui Costeri illi-
us nomen, aut Harlemi, et temporis, cer-
tum indicium antiquitus sit additum. Ve-
rum, et in Germania, etiam ante Costerum,
fuerunt formarum sculptores, qui figu-
ras ligno inculpsere, ac sigillatim char-
tas luforias inde expressere. Adhaec,
tot diuersa genera et fragmenta eiusmo-
di tabularum reliqua passim nunc obser-
uare licet, ut nesciam, qua ratione o-
mnia ad unum Costerum, tanquam au-
ctorem, referri queant? Sic iam Scali-
ger, filius, manum Germani hominis in
huiusmodi primitiis typographiae agno-
uit. *Epistola* enim CCLXXIII, pag. 525: Nos,
inquit, *Berenicae Ludroniae horas matuti-
nas uidimus: Eae in membranis, non singu-
lis literis iunctis, ut sit hodie, exsculptae;
sed in singulis paginis buxeis, exsculptae.*
*Omnino esse manum hominis Germani puta-
res.* Constitueram primum, omnium
eius

eius generis libellorum reliquias, modo Latina lingua, modo Germanica, modo Belgica, tabulis ligneis incisas, quotquot quidem adhuc innotuere, hoc loco commemorare : quas, exempli causa, ex illustriss. Comitibus PEMBROKIAE Bibliotheca, Maittaire, *T. 1 Annal. typogr.* primae editionis ; ex illustriss. Comitibus PERTVSATI Bibliotheca, quae Vindobonae est, auctores libri, cui nomen est *Merckwürdiges Wien* ; ex quibusdam Gallicis Bibliothecis, Andreas Chevillier, *Origine de l'Imprimerie de Paris* ; ex Bibliotheca Augusta VVolfenbuttelenfi, in *Epistola ad Amicum, contra Auctorem Relationis de Itinere suo Anglicano et Batavo*, Ianus Gregorius Betulius, siue Burckhardus, uir eruditissimus ; ex Harlempjesium Tabulario, Albertus Henricus de Sallengre, *Memoires de Litterature*, *T. 1 Part. II, pag. 392, seqq.* item b. Vffenbachius, qui et quarundam huiusmodi reliquiarum descriptionem ex sua Bibliotheca adiecit, *T. VIII Amoenitatum literariarum v. c. Schelhornii* ; alique eruditi alibi sparsim commemorarunt : sed, cum hoc argumentum latius pateat, quam ut his chartis recte

Ette capi possit, hanc ipsam recensitionem
 alii occasione reseruamus. Interim pau-
 ca duntaxat specimina annotare liber,
 quae nemo facile tribuet Costero. Ita,
 in *Memorabilibus Vindobonensibus*, iam a
 nobis citatis, pag. 112, recensetur Ger-
 manicus libellus, qui constat ex triginta
 quatuor foliis, et figuras sententiasque
de Anti-Christo ligneis tabulis expressas re-
 fert. Cuius libelli hoc est initium:
 hie hebt sich an von dem entkrift genommen
 und gezogen aus viel puchern wez und von
 wem er geporn soll werden, &c. E quo libel-
 lo Tabulam delineatam, et aere expres-
 sam, ibi uidere licet. Porro, ibidem
 pag. 113, alius libellus Germanicus, *de*
arte moriendi, describitur; cuius uiginti
 quatuor folia sunt conglutinata, ita, ut
 in auersis paginis textus; in aduersis, e
 regione positus, figurae morientium,
 itemque Diabolorum tentantium, et
 Angelorum consolantium, ex tabellis li-
 gneis expressae, exhibeantur. In pri-
 mo folio extat Germanica meditatio de
 tentatione Diaboli de fide. Versuchung
 des tufels in dem geloben. So fern unser
 gelöbe ain grundfesti des ganken hailes ist, on
 den gang keinem menschen kain hail gewesen
 mag,

mag, das bezüget augustinus und spricht. Der
gelöb ist ain grundvesti aller gutter Ding, und
des menschlichen hailß ain anefang. Und
bernhardus spricht. Der gelöbe ist ain Anfang
des menschlichen hailes, ane den kain mensch,
zu der zale der Gottesfinder mag gehören:
one den alle arbeit des menschen ist unnütze-
lich. 2c. In fine huius libelli designatur no-
men artificis: Ludwig ze Ulm. Has me-
ditationes e Latina lingua Germanice
redditas esse, testatur non solum uetu-
stissimum exemplar, quod Maittaire de-
scripsit, T. 1 *Annal. pag.* 20; sed et no-
strum exemplar recentius, in quo, sub
eodem titulo, haec uerba legimus: *Tem-
ptatio dyaboli de fide. Ex quo fides est totius
salutis fundamentum: et sine ea nulli omni-
no potest esse salus: Teste Augustino qui ait
Fides est bonorum omnium fundamentum:
et humane salutis initium. Et Bernardo di-
cente. Fides est humane salutis initium:
sine hac nemo ad filiorum dei numerum potest
pertinere. sine hac omnis labor hominis est
uacuus. etc.* Sic et in Augusta Biblio-
theca VVolfenbuttelenfi, teste Celeberr.
Betulio, l. c. *pag.* 70, extat Liber Chi-
romanticus, isque Germanicus, simili-
terque tabulis ligneis impressus, quemad-
modum figurae linteis hodie imprimi

consueuerunt. Eius libri haec est inscriptio : Das nach geschriben Buch von der hand hat zu teutsch gemacht Doctor Hartlieb durch bett und heissung der durchleichtigen hochgeborenen Fürsten Frow Anna geborenen von Braunschweig Gemahel dem tugentreichen hochgelopten Fürsten Hertzog Albrecht Herzog zu Baiern und Graff zu Boburg : Das ist geschehen am Freitag nach *conceptionis Mariae Virginis gloriosis* : 1448. fol. cuius in fine, et in extremo margine paginae, legitur: Jörg Scapff zu Augspurg. Hic habes indicium temporis, loci, et artificis. Equidem haud aegre concedo, etiam post inuentam typographiam, quae typis mobilibus utitur, adhuc aliquando libellos quosdam tabulis ligneis impresos fuisse. Cuius generis duo libelli asseruantur in eadem Bibliotheca VVolfenbuttelensi : quorum primus argumentum ipsum, quod pertractat, *Typos scilicet et Antitypos ueteris et noui Testamenti*, prima statim pagina orditur, idque Germanico sermone, plurimis adiectis figuris ; qui prodiit anno 1457. Vtrum uero cum his mea unica Tabula, quam supra, num. 11, descripsi, conueniat, necne? indicare non possum. Alter, qui *uarias fabulas et similitudines Germani-*

manicis rhythmis expressas continet, *Bambergae* lucem adspexit, anno 1461. fol. cum uariis figuris: cuius libelli etiam Saubertus meminit, in *Appendice Historiae Bibliothecae Norimbergensis*, pag. 116. Sed, haud fallax *ἡγήσιον* deprehendi, eas demum huius generis tabulas censerī posse ante typographiam proprie dictam impressas, in quibus atramentum, non oleo, sed tantum aqua, dilutum, appareat: contra autem libellos, post inuentam demum perfectiorem typographiam, tabulis ligneis excusos, utique iam atramentum referre typographicum, idque oleo tinctum, quod nullo facile spiritu uini, ac ne quidem aqua forti, salua charta, ablui delerique potest. Cuius atramenti oleosi usus iam in prima Moguntinorum typographia fuit. Quapropter Petrus Schoeffer, ille typorum fusorum inuentor, in uersibus, quos subiecit *Compilationi Decretalium Gregoriz VIII*, anno 1473 editae, gloriatur, se non usum esse atramento caduco, aut cinerea aqua.

*Ast atramentum, inquit, probat hoc
non esse caducum,*

*Cerotumque rapax, aut cineralis
aqua. etc.*

Quae cum ita sint, quantum ad me attinet, nolo quidem Harlemensium gloriam reddere dubiam; sed id tamen uelim, ut ne putent, omnes istius generis reliquias, quibus figurae et characteres incisus tabulis ligneis expressae continentur, ad Costerum suum pertinere; nec opinentur, Germanos eodem tempore hoc artificio haud usos esse. Nescio igitur, an rebus suis satis iidem consulant, quod eiusmodi tabulas antiquas, in quibus tamen nec uola, nec uestigium, designati temporis, loci, aut artificis, inuenitur, colligant, et tanquam Costerianas ostendant. Etenim, referente b. Vffenbachio, qui primitias typographicas Harlemensium ter contemplatus est, non solum uetustum illud *Speculum Salvationis, Latinum pariter, atque Belgicum*, itemque *Artem moriendi*; sed et in eadem capsula, idem *Speculum saluationis humanae Belgicum*, sed id emaculatus recensiusque, quod circa finem saeculi xv, uel sub initium xvi, typis mobilibus exscriptum uideatur, aliaque, asseruant, peregrinantibusque comonstrant; cum satius esset, ex archiuo declarare, quando et unde istiusmodi reliquiae librariae com-

comparari coeperint? ne quis tandem cum Malinkrotio, de ortu et progressu *Artis Typogr. pag. 52*, quaerat: *Vnde tamen Harlemenses scire possunt, Laurentii sui, et non alterius, illud opus esse? Quibus argumentis, indiciis, coniecturis, quae aliquid fidei mereantur, nobis probabunt, et persuadebunt, illud ipsum Speculum hodierna typographia prius et antiquius esse? Certe, quae haëtenus de illo prodita sunt, tale quid, cui tuto et sine deceptionis periculo acquiesci possit, nil cantant.*

De Libris, qui typis mobilibus,
iisque ex ligno sculptis,
excusi fuere.

Nunc ad alia progredimur, ut gradus incrementorum, quae pedetentim cepit ars typographica, paullisper consideraremus. Melch. Adamus, in *uita Io. Fausti, et Io. Guttenbergii*: *Vt omnium aliarum rerum, inquit, ita et typographicae artis tenuia initio fuere exordia. Nam integras paginas inciderunt primum in lignum, deinde chartis commiserunt literas ibidem incisas; tum literae (mobiles) primum e ligno factae sunt; deinde ex orichalco; tandem e stanno. Bene etiam recteque Mait-*

taire, T. I *Annal. typogr. pag. 32*: Probabile est, inquit, artem initio per figuras et literas in tabulis incisas et immobiles tentatam; deinde typos mobiles usurpatos, ligneos primum, denique fusiles: atque una tantum pagina imprimi coeptum, donec utramque excudendi ratio intellecta fuerit. Sed aegre feras, hos scriptores, neque artificem, qui usus sit huiusmodi typis, neque librum reliquum, sigillatim indicasse, quem typis mobilibus, iisque ex buxo, alioue ligno sculptis, excusum obseruarint. Ac sane difficillimum est, certo definire, cui haec inuentio proprie sit adscribenda.

In parte inferiore foliorum *Speculi Salvationis humanae*, quod Laurentio Costero uulgo adscribitur, Mich. Maittaire, T. I *Annal. typogr. pag. 18*, agnoscit iam *characteres ligneos, eosque mobiles*, quibus uiginti quinque uersus rhythmici in binis columnis sunt excusi. Vnde et factum est, ut Tabulae illae Latino primum speculi exemplo fuerint adaptatae; deinde uero Belgicae eiusdem editioni nouae denuo adhibitae, teste b. Vffenbachio, l. c. *pag. 981*. Quae res si ita se habet, Costerus, aut ipse iam inuenit

uenit typos ligneos, eosque mobiles; aut omnem suam artem tabulis incisis, et singularibus typis ligneis, imprimendi, a Germanis accepit. Porro primam artem typis ligneis imprimendi uidetur Petrus Ramus, *Libr. 2. Schol. Mathem.* et ex eo Theod. Zuingerus, *in theatro*, referre uoluisse ad Iohannem Regiomontanum, ab oppido Franconiae, non uero, quod Iac. Mentelius opinatus est, Regiomonte Borussorum, sic dictum, celeberrimum illum Mathematicum et Astronomum, qui Ao. 1436 natus erat. Paullus Pater, in *Dissertatione de Arte typographica*, pag. 9, de eodem Regiomontano haec tradit: *Testimonia ueterum*, (utinam uero haec luculentius exposuisset,) *quin et ipsa ueritas affirmat, in nobili Argentorato, Mathematici Regiomontani consilio, memoranda haec ausa generosaque conata Iohannem Gutenbergium suscepisse, insumtaque magna pecuniae ui (erat enim per diues,) tentasse primum ibidem rem uariis experimentis, ab anno nimirum 1440: postea uero circa annum 1450, in uicinam Moguntinensem ciuitatem commigrasse, atque ope Iohannis Faustı et Petri Schoefferi, feliciter tandem perfecisse.* Ac

certe is Regiomontanus Norimbergae typographiam domesticam instituit, et sculpendorum typorum arte eminuisse dicitur; mihiq̃ue narrauit uir de rerum Germanicarum historia et antiquitatibus meritissimus, Dom. *Schannat*, se librum in officina istius Regiomontani typis ligneis excusum oculis suis uidisse. Potissimum uero Argentoratenses hanc sibi artem uindicant. Teste enim Io Schiltero, in *Annot. ad Koenigshouii Chronicon Alsaticum*, pag. 442, asseruatur Argentorati Danielis Specklini Chronicon MS. in quo haec uerba leguntur: Ich habe die erste Press, auch die Buchstaben, gesehen, waren von Holz geschnitten, auch ganze Wörter und Syllaben, hatten Löchle, und die fast man an eine Schnur nach einander mit einer Nadel, zoge sie nach den Zeilen in die Länge: so war die Press auch hölz̃in, und wie eine Trott, damit man allerhand Saft austrottet, formiret, &c. Sed rursus alii, ad Iohannem Mentelium, alii ad Iohannem Guttenbergium, utrosque tunc Cives Argentoratenses, artis huius inuentionem referunt. Gutenbergium enim, ex equestri familia natum, aliquandiu Argentorati commoratum esse, declarant tabulae pactorum emtio-

nis

nis et uenditionis, ex ecclesiae Thomanae Argentoratensium *Libro Salico* descriptae, in quibus is ad Annum MCCCCXLI, et MCCCCXLII, diserte appellatur: IOHANNES dictus GENSFLEISCH alias nuncupatus GUTENBERG de Maguncia Argentinae commorans. Ex quo alii graui errore duos uiros, alium nempe *Gensfleischium*, alium *Gutenbergium*, finxere, ad fabulas originis typographiae magis ornandas. Ad Argoratenses ex non obscuris indiciis referrem, et *Biblia Latina*, et *Libros Feudorum*, et alios quosdam libros typis ligneis impressos, de quibus postea dicturus sum. Ad *Gutenbergium et Faustum* itidem *Biblia Latina*, eiusmodi maioribus typis, qui *missales* dicuntur, excusa; quorum, et auctor ueteris *Chronici Coloniensis*, fol. 312, et Salmuthus, in *Append. comment. in Pancirolum*, ad Tit. 12, meminere; quorumque exemplar animaduerti in *Monasterio Carthusiano*, extra moenia Moguntiae: cui exemplari quamuis ultima folia temere essent abscissa; in uetusto tamen Catalogo MS. istius Bibliothecae annotatum erat, *Biblia ista Monasterio a Gutenbergio Faustoque esse donata.* Cuiusmodi ligneos typos, ex

buxi frutice, perforatos in medio, ut zona colligari una iungique commode possint, ex Fausti officina reliquos, Moguntiae se conspexisse, testatus est Pau'us Pater, in *Dissertatione* supra citata, pag. 10. V-
trosque autem typographos istos, Gu-
tembergium nempe, et Mentelium, deinceps etiam typis e metallo fusis usos esse, testantur *Chronica summorum Pontificum Imperatorumque*, A. 1476, Romae per mag-
istrum Ioannem Schurener de Bopardia, ex-
cusa: ubi ad annum 1458 haec leguntur
verba: *Sedente Papa Pio II, Iacobus cogno-
mento Cutembergo (Ioannes Guttembergius,
scribi debuerat,) patria Argentinus, et
quidam alter, cui nomen Fustus, imprimen-
darum literarum in membranis cum metal-
licis formis periti, trecentas chartas quis-
que eorum per diem facere innotescunt apud
Moguntiam Germaniae Civitatem, Iohan-
nes quoque Mentelinus nuncupatus apud Ar-
geninam eiusdem provinciae civitatem ac in
eodem artificio peritus totidem chartas per
diem imprimere agnoscitur. Vid. Maittaire,
T. 1 *Annal. typogr. recent. edit.* pag. 365.
Hic vero Mentelius, praeter ingentia illa
Vincentii Specula A. 1473 excusa, potis-
simum Eiblia Germanica A. 1466 im-
pres-*

pressit ; quae nec ipse quidem Iacobus Mentelius , *de uera typographiae origine*, uiderat, nec alii facile adhuc annotarunt; quorum uero exemplar Studgardiae asseruatur ; cuius calci haec uerba typis miniatis sunt adiecta: *Explicit liber iste anno domini millesimo quadringetesimo sexagesimo sexto formatus arte impressoria per Venerabilem Virum Iohannem Mentell in argentina.* Vtrum hic liber typis ligneis, an fuis, sit impressus, dicere non possum: Specula autem Vincentii utique typos fusos prae se ferunt. Quis uero neget, istum *Ioh. Gutenbergium* cum *Iohanne Mentelio*, et *Henrico Ecksteinio*, itemque *Leorio Husnero*, ciuibus Argentoratensibus, iam potuisse conferre consilia de typis mobilibus ex ligno sculpendis ; ac postea Moguntiam reuersum, et a Fausto Schoefferoque adiutum, literis ex metallo fuis, artem magis perfecisse, aut certe perficiendae suppetias tulisse? Profecto enim, si illi ueteres et primi typographi Argentoratenses, quos modo nominaui, sibi conscii fuissent, inuentionem typographiae sibi deberi; mirum fane esset, cur in subscriptionibus librorum eam laudem sibi nunquam uindicassent, cur ipse

ipse Io. Mentelius, in elogio sepulcrali, non *impressor primus*, nec *inuentor typographiae*, sed saltem simpliciter *Impressor*, dictus fuisset, ac cur iidem nunquam intercessissent, reclamassentque *typographis Moguntinis*, qui, illis adhuc uiuentibus florentibusque, gloriam inuentae typographiae Moguntiae suae in pluribus libris palam tribuerunt? Sed iam ad recensendas alias typographiae primitias, quas ipsi in manibus habemus, pergimus.

V. *Biblia Latina*, duobus Voluminibus maiorum foliorum comprehensa, typisque ligneis, iisque mobilibus, impressa, sed sine indicio uel anni, uel loci, uel typographi. Nullis paginae numeris, (nisi quos recentior manus adscripsit,) neque chartarum quinterniones literis Alphabeti, quas *signaturas* uocant, distinguuntur. Literae cuiusque libri primae, ut et Capitum initiales, sunt adpictae. Inscriptiones et Tituli omnes Librorum, Numerique Capitum, modo minio, modo colore caeruleo, calamo sunt additi. Singulae paginae in binas *columnas* diuiduntur. Nullas adhuc rubricas typis impressas usquam deprehendes. Ipsi characteres Gothici et typi sunt satis pin-

pingues, quas ratione quantitatis referas ad eam classem typorum, quae hodie a typographis *Text-antiqua*, item, *Paragon-antiqua*, appellatur: literae uero non sunt sibi inuicem satis aequales, adeo, ut si exempli causa litera o in una pagina uel tricies pluriesque occurrat, nunquam ex omni parte sibi aequalis uideatur; cum modo crassior appareat, modo tenuior; modo paullo altior, modo breuior; modo fere ouiformis, modo rotundior; et quae sunt aliae uarietates. Vnde facile colligas, istos typos non certae formae, uel *matrici*, fuisse infusos; sed ex ligno figillatim sculptos; quamquam non raro unus typus etiam binas ternasque literas iunctim complectatur. Videntur adeo haec Biblia eadem esse, quorum exemplar eiusdem prorsus formae Amicus obseruauit Leodii, in Bibliotheca Dom. Baronis de Craffier, quod ille, haud praeter causam, Bibliis Moguntinis anni 1462 antiquitatis nomine utique praeferendum censuit, imo pro omnium editorum antiquissimo habuit. Vt alii habeant, quod cum suo exemplari, si forte simile possideant, conferre possint, pauca loca speciminis loco

anno-

annotabo. Praemittitur operi Epistola Hieronymi ad Paulinum, eiusque Prologus in Pentateuchum. Altera columna primi folii his duobus uersiculis finitur:

Nec hoc dico. ¶ sit aliqd̄ in meta
le. qd̄ vel possis a me audire vel

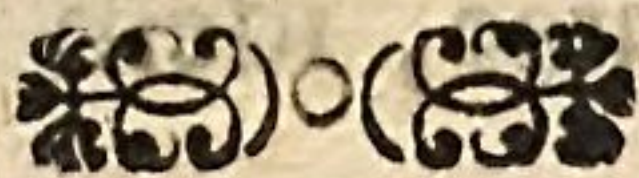
Capite VIII *Genes.* quod in septimi folii pagina auersa extat, uersu 5, haec legimus: *Duodecimo em̄ mēse p̄ma die mensis apparuerunt cacumina mōciū;* ubi uulgo legimus: *decimo enim mense, prima die mensis, etc.* Cap. XI *Genes.* quod in auersa pagina folii octauae est, uersu 13, 14, 15, haec uerba sunt expressa: *Vixitque arphaxat postquā genuit sale trecentis et tribus annis et genuit heber. Vixitque, sale postq̄ genuit heber q̄dringentis et tribus añis. et genuit filios et filias.* Quae uerba in Plantiniana editione Ao. 1583, ita exprimuntur: *Vixitque Arphaxad, postquam genuit Sale, trecentis tribus annis, et genuit filios et filias. Sale quoque uixit triginta annis, et genuit Heber. Vixitque Sale, etc.* Vides, hic a typographo,

pho, propter repetitum uerbum, *genuit*,
omissas esse has uoces intermedias: *filios
et filias. Sale quoque uixit triginta annis,
et genuit.* Taceo, secundum Ebraeum
textum, pro *trecentis et tribus*, dici de-
buisse: *quadringentis et tribus*. Porro, ca-
pite XXXV, u. 9, sic legimus in his Bibliis,
sub finem folii uigesimi: *postquam reuersus
est de mesopotamia syrie. et uenit in bethel,
benedixitque ei dicens.* Vbi in uulgatis
editionibus haec uerba: *et uenit in Bethel*,
recte omittuntur. Superfedeo nunc a-
lia loca uariantis lectionis hic annotare.
Sicuti autem primus Tomus horum Bi-
bliorum finitur *Psaltero Davidis*; cuius
Psalmi, non numeris, sed titulis tantum,
iisque minio praescriptis, a se inuicem
discernuntur: ita alter Tomus initium
capit a *Parabolis Salomonis*, praemisso Pro-
logo; et in N. T. Actus Apostolorum
inter Epistolam ad Ebraeos, et Epistolam
Iacobi, collocatos exhibet.

VI. *Consuetudines feudorum.* Fol.
maiore. Hic liber iisdem typis inaequa-
libus, quos in Bibliis antecedentibus anim-
aduertimus, aut forte paullo rudioribus,
est impressus. Chartae itidem in quinter-
niones conuolutae, idem chartularii si-
gnum

gnum habent, quod in chartis Bibliorum; nempe literam maiorem D, quam linea longa, eaque superne crucigera, transit. Literae maiusculae calamo, et partim penicillo, sunt pictae. Sola prima haec uerba miniatis typis sunt excusa: *Incipiunt consuetudines feudorum. Et primo de hiis qui feudum dare possunt. Et qualiter acquiratur et retineatur.* Glossae etiam in margine sunt additae; quae uero fortasse magis fusis ex aere, sed tamen et his satis rudibus, quam sculptis ex ligno, typis excusae uidentur. Ita uero credibile est, etiam post inuentos typos fusos, praecipue in textu, identidem ligneos typos, utpote satis durabiles, satisque magnitudine sua conspicuos, usurpari consueuisse. Ne uero Lectori desit specimen eiusmodi typorum ligneorum, curavi tot mobiles typos e ligno sculpendos, et nunc imprimendos, quot forte in folio decimo huius libri constat unicuique uersiculus, siue lineola; quamuis archetypi quodammodo pinguiore appa-
pareant:

Vasallo referat. et ille à

1727.

Schwarz, Christian Gottlieb, / Hoffmann, J. C. / Roeder, Johann Paul,

Index Qvorvndam Librorvm Saecvlo XV Impressorvm, Qvos Possidet Altorfii
Christianvs Gotlib Schvvarzivs, P. P

Norimberga 1727

Bamberg, Staatsbibliothek -- JH.H.l.o.136
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11710273-5
VD18 1136811